

Kødkontrollens vejledning til aflivningsforordningen

(Forordning (EF) Nr. 1099/2009 af 24. september 2009 om beskyttelse af dyr på
aflivningstidspunktet)

2015

Miljø- og Fødevareministeriet
Fødevarestyrelsen

Kødkontrollens vejledning til aflivningsforordningen

(Forordning (EF) Nr. 1099/2009 af 24. september 2009 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet)

Version 3, 1.9.2015

1. Indledning	4
1.1 Vejledningens formål	5
1.2 Vejledningens anvendelsesområde	6
1.3 Vejledningens opbygning	6
2. Myndighedens kontrol med slagtning og aflivning af dyr	7
2.1 Kontrol med virksomhedens egenkontrolprogram	7
2.2. Kontrol med anvisninger for fastholdelses- og bedøvelsesudstyr	8
2.3. Kontrol med virksomhedens kapacitet af fastholdelse- og bedøvelsesudstyr.....	9
3. Slagtedyr (undtagen fjerkræ)	9
3.1 Modtagelse og fremføring til folde	9
3.2 Opstaldning og håndtering	11
3.3 Drivning mod bedøver	13
3.4 Fastholdelse.....	15
3.5 Virksomhedens kontrol af bedøvelsen	16
3.5.1 Udregning af stikprøvestørrelse til kontrol af bedøvelsens effekt	19
3.6 Bedøvelsesmetoder	22
• A: Penetrerende boltpistol	22
• B: Skydevåben med skarp ammunition.....	27
• C og D: Dislokation af halsen og slag i hovedet	27
• E. Bedøvelse med elektrisk strøm, der kun ledes gennem hovedet	27
• F: Elektrisk strøm, der ledes gennem dyret	30
• G: Vandbad hvor strøm ledes gennem dyret (se afsnit om fjerkræ)	31
• H: En høj koncentration kuldioxid	31
• I: Kuldioxid i to faser (ikke aktuelt p.t.).....	32
• J: Kuldioxid i forbindelse med inaktive gasser (ikke aktuelt p.t).....	32
• K: Inaktive gasser - fx argon eller nitrogen (ikke aktuelt p.t)	32
3.6.1 Reserveudstyr.....	33
3.7 Afblødning	33
3.8 Virksomhedens kontrol af fravær af livstegn.....	33
4. Fjerkræ	34
4.1 Generelle forhold	34
4.2 Modtagelse/flytning af containere	34
4.3 Opstaldning	34
4.4 Transport på båndsystemer	35
4.5 Fastholdelse, ophængning i bøjler.	35
4.6 Bedøvelse i vandbad	39
4.7 Stikning	40
4.8 Afblødning	40
4.9 Virksomhedens kontrol af fravær af livstegn.....	40
5. Slagtning efter religiøse ritualer.....	41
5.1 Anmeldelse af slagtning efter religiøse ritualer	42
5.2 Definition af slagtning efter religiøse ritualer	42
5.3 Overvågning og kontrol af rituel slagtning	43
5.4 Specifikke krav til bedøvelse i forbindelse med slagtning efter religiøse ritualer.....	43

5.5 Dokumentationskrav i forbindelse med slagting efter religiøse ritualer	44
6. Kompetencebevis	45
7. Dyrevelfærdsansvarlig	47
8. Manglende overholdelse af forordningen og/eller bekendtgørelse om slagting og aflivning af dyr	48
8.1. Suspension eller inddragelse af kompetencebevis	49
9. Yderligere materiale/litteratur vedrørende aflivning	52
Tillæg 1 til vejledningen: Overgangsbestemmelser	53
Tillæg 2 Oversigter over indikatorer til brug ved vurdering af bedøvelsens effekt	56
Tillæg 2 figur 1	57
Tillæg 2 figur 2	58
Tillæg 2 figur 3	59
Tillæg 2 figur 4	60

1. Indledning

Denne vejledning, der vedrører kødkontrollen på slagterierne, blev udarbejdet til anvendelse pr. 1. januar 2013. Denne udgave af vejledningen (version 3) er en opdatering, der blandt andet er sket som opfølgning på FVO inspektion 2014-7061, som fandt sted i Danmark fra 5.-9. maj 2014. Den endelige rapport over FVO inspektionen blev offentliggjort i marts 2015. Tidligere version af denne vejledning (version 2) fra maj 2014 var en opdatering, der blandt andet skete på baggrund af udstedelsen af en ny bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr¹, der trådte i kraft den 17. februar 2014.

Rådets forordning (EF) Nr. 1099/2009 af 24. september 2009 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet <http://fvst.lovportaler.dk/ShowDoc.aspx?q=1099+2009&docId=for20091099-full> (aflivningsforordningen) har fundet anvendelse siden den 1. januar 2013. Forordningen erstattede Rådets direktiv 93/119/EF af 22. december 1993 om beskyttelse af dyr på slagte- og aflivningstidspunktet, dog med visse overgangsbestemmelser, jf. nedenfor under afsnittet "Overgangsbestemmelser".

I den forbindelse blev den dagældende bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr² ophævet med virkning fra den 1. januar 2013 og erstattet af to andre bekendtgørelser. Dels bekendtgørelse om uddannelse af personer, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter³ <http://fvst.lovportaler.dk/ShowDoc.aspx?q=902+2012&docId=bek20120902-full>, der trådte i kraft den 6. september 2012, dels en ny bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr⁴ <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=161815>, der trådte i kraft den 1. januar 2013. Sidstnævnte bekendtgørelse er senere, som ovenfor nævnt, blevet erstattet af en ny bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr, som trådte i kraft den 17. februar 2014⁵. Bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr supplerer bestemmelserne i forordningen, og viderefører visse regler fra den før 1. januar 2013 gældende bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr, dels regler om slagtning udenfor slagteri, dels regler om slagtning efter religiøse ritualer. Bekendtgørelsen indeholder på disse to områder strengere nationale regler, end dem, der fremgår af forordningen, jf. artikel 26 i aflivningsforordningen.

Bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr, der trådte i kraft den 17. februar 2014, indeholder især, set i forhold til den før gældende bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr, et forbud mod slagtning af dyr efter religiøse ritualer uden forudgående bedømmelse, jf. nærmere nedenfor under afsnit 5. Slagtning efter religiøse ritualer. Med hensyn til lov om forbud mod slagtning og aflivning af drægtige produktionsdyr og heste i sidste tiendedel af drægtighedsperioden⁶ blev denne lov i 2012 delvis ændret, idet Fødevarestyrelsen vurderede, at Danmark ikke længere havde mulighed for at opretholde loven fuldt ud fra og med den 1. januar 2013, jf. artikel 26, stk. 1 i aflivningsforordningen. Bestemmelserne i lovens § 2, stk. 2 og stk. 3

¹ Bekendtgørelse nr. 135 af 14. februar 2014 om slagtning og aflivning af dyr

² Bekendtgørelse nr. 583 af 6. juni 2007 om slagtning og aflivning af dyr (historisk).

³ Bekendtgørelse nr. 902 af 4. september 2012 om uddannelse af personer, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter på slagteri (med senere ændringer)

⁴ Bekendtgørelse nr. 1302 af 14. december 2012 om slagtning og aflivning af dyr (historisk)

⁵ Bekendtgørelse nr. 135 af 14. februar 2014 om slagtning og aflivning af dyr

⁶ Lov nr. 269 af 21. april 2004 om forbud mod slagtning og aflivning af drægtige produktionsdyr og heste i sidste tiendedel af drægtighedsperioden

blev med virkning fra 1. januar 2013 ophævet⁷. Samtidig blev der i loven indsat en bemyndigelsesbestemmelse i henhold til hvilken fødevareministeren kan fastsætte regler om håndtering af fostre i forbindelse med slagtning af drægtige produktionsdyr og heste i den sidste tiendedel af drægtighedsperioden.

Som noget nyt i forhold til tidligere, indebærer aflivningsforordningen blandt andet:

- at en række slagteoperationer alene skal kunne udføres af personer, som er i besiddelse af et kompetencebevis
- regler for markedsføring af fastholdelses- og bedøvelsesudstyr
- krav om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig på større slagterier
- krav om skriftlige standardprocedurer og skriftlig dokumentation
- reviderede regler om tilladte bedøvelses- og aflivningsmetoder (bilag I)
- reviderede regler om slagteriernes indretning, konstruktion og udstyr (bilag II)
- reviderede regler om flytning, opstaldning, fastholdelse mv. af dyr (bilag III).

Derudover svarer selve anvendelsesområdet for forordningen i det væsentligste til anvendelsesområdet for det ophævede slagte- og aflivningsdirektiv.

Med forordningen understreges det, at det er slagterierne, der har ansvaret for, at reglerne om dyrevelfærd overholdes. Kødkontrollens rolle er at kontrollere, at reglerne i forordningen overholdes og at følge op på dette i henhold til kontrolvejledningens principper. Bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr, jf. ovenfor, indeholder straffebestemmelser vedrørende manglende overholdelse af bestemmelser i bekendtgørelsen og/eller regler i aflivningsforordningen.

Overgangsbestemmelser

Indtil 8. december 2019 finder bestemmelserne om slagteriernes indretning, konstruktion og udstyr, der er omfattet af bestemmelserne i forordningens bilag II, kun anvendelse på nye slagterier eller enhver ny indretning eller konstruktion eller ethvert udstyr, som ikke er taget i drift inden 1. januar 2013. Dette fremgår af forordningens artikel 29, stk. 1.

I overgangsperioden frem til 8. december 2019 vil visse bestemmelser i Rådets direktiv 93/119/EF om beskyttelse af dyr på slagte- eller aflivningstidspunktet således stadig være gældende på trods af, at direktivet er ophævet. De bestemmelser i direktivet, som vil være gældende i forhold til eksisterende indretninger, konstruktioner og udstyr, indtil 8. december 2019, er opsummeret i tillæg 1 til denne vejledning.

1.1 Vejledningens formål

Vejledningen er udarbejdet til brug for Kødkontrollen på slagterierne. Den er rettet mod de tilsynsførende, der kontrollerer slagtning og aflivning af dyr på slagterierne. Det er således udelukkende kontrollen på slagteriet, der vil blive berørt. Vejledningen skal bidrage til en bedre

⁷ Lov nr. 258 af 8. marts 2013 om ændring af lov om forbud mod slagtning og aflivning af drægtige produktionsdyr og heste i sidste tiendedel af drægtighedsperioden

forståelse af de reviderede regler i forordningen og især med vægt på en veterinærfaglig forståelse af forordningens bilag I-III.

1.2 Vejledningens anvendelsesområde

Vejledningen vil således udelukkende omfatte forholdene for dyrene, fra de ankommer til slagteriet (overgår til slagteriets varetægt) og frem til at døden er indtrådt. Forordningens artikel 10-12 vedrørende privatpersoners eget forbrug, direkte levering af små mængder kød af fjerkræ, kaniner og harer samt import fra tredjelande vil ikke blive berørt. Vejledningen vil heller ikke omfatte forholdene i besætninger, under transporten og ved sanering i forbindelse med sygdomsudbrud m.v..

1.3 Vejledningens opbygning

Vejledningen vil følge flowet på slagteriet for de dyr, der er omfattet af forordningen, og indeholde afsnit om (fjerkræ behandles dog særskilt på nær afsnittet om myndighedens kontrol med slagtning og aflivning af dyr):

- Myndighedens kontrol med slagtning og aflivning af dyr
- Modtagelse
- Opstaldning og håndtering
- Drivning mod bedøver
- Fastholdelse
- Bedøvelse
- Stikning
- Aflødning.

Herefter vil fjerkræ (undtagen strudse) blive behandlet i et særskilt afsnit, da flowet her er noget anderledes end for de andre dyregrupper:

- Modtagelse/flytning af containere
- Ophold i containere på slagteriets areal
- Transport på båndsystemer til ophængning
- Fastholdelse, ophængning i bøjler
- Bedøvelse i vandbad
- Stikning
- Aflødning

Endvidere er der et særskilt afsnit om de særlige forhold, man skal være opmærksom på i forbindelse med slagtning af dyr efter religiøse ritualer, reglerne om kompetencebevis samt reglerne om dyrevelfærdsansvarlige på slagterierne.

Sidst i vejledningen nævnes de værktøjer/muligheder Kødkontrollen har for at få slagteriet til at følge forordningens regler eller regler i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr.

2. Myndighedens kontrol med slagtning og aflivning af dyr

Kontrol med slagtning og aflivning af dyr skal udføres i henhold til Kontrolfrekvensvejledningen, dvs. at der årligt på et slagteri skal udføres en ordinær kontrol og fire tilsyn på området. Den ordinære kontrol skal indgå som led i én af de fem audits, der skal udføres på fødevareområdet. Ordinær kontrol og tilsyn på aflivningsområdet skal dog altid registreres på Kødkontrolrapporten. Til såvel ordinær kontrol som tilsyn skal de tjekskemaer, som findes i slagterimappen på Fødevarestyrelsens intranet, anvendes. Det er ikke påkrævet, at alle punkter på tjekskemaet gennemgås ved hver kontrol. Det er heller ikke nødvendigt at genskrive punkterne fra tjekskemaet ind i kontrolrapporten, men det skal klart fremgå af kontrolrapporten, hvilke emner, der er kontrolleret. Tjekskemaet skal indgå som bilag til kontrolrapporten.

Ordinær kontrol skal udføres i henhold til retningslinjerne i Kontrol- og auditfrekvensvejledningen, dvs. at den skal omfatte kontrol med virksomhedens skriftlige egenkontrolprocedurer.

Virksomhedens standard procedurer for slagtning og aflivning skal være skriftlige, og der skal foreligge skriftlig dokumentation for overvågningen.

2.1 Kontrol med virksomhedens egenkontrolprogram

Ved kontrol af virksomhedens skriftlige egenkontrolprocedurer, skal Kødkontrollen kontrollere, om egenkontrolprocedurerne lever op til kravene i aflivningsforordningen, og om disse er implementeret effektivt og virker efter hensigten.

Virksomhedsledere har mulighed for at anvende branchekoder (retningslinjer for god praksis) jf. artikel 13 - som standardprocedurer. Virksomheden kan således anvende de kontrolprocedurer, der er beskrevet i de retningslinjer for god praksis, – både hvad angår almindelig slagtning, og slagtning efter religiøse ritualer.

Virksomhedens standardprocedurer og overvågningsprocedurer jf. beskrivelsen i afsnit 3.5 skal blandt andet være beskrevet i virksomhedens egenkontrolprogram herunder skal følgende personer være nævnt ved navn i virksomhedens egenkontrolprogram.

Følgende personer skal fremgå af egenkontrolprogrammet ved navns nævnelse;

- den dyrevelfærdsansvarlige for det pågældende slagteri
- personer som er ansvarlig for vurdering af dyrenes velfærd på ankomsttidspunktet for hver forsendelse med mindre denne vurdering foretages af Kødkontrollen ⁸
- den person/personer på slagteriet, som er ansvarlig for monitorering i forbindelse med bedøvelse og aflivning.
- personer som er ansvarlige for at følge op overfor producenten af fastholdelses- og bedøvelsesudstyr, såfremt manualen til udstyret ikke indeholder de oplysninger, som kræves jf. artikel 8 i aflivningsforordningen.

⁸ Såfremt ansvaret for vurderingen af velfærdssituationen ved ankomsten for hver sending af dyr overdrages til kødkontrollens embedsdyrlæger, skal dette klart og tydeligt fremgå af egenkontrolprogrammet. Det skal ligeledes fremgå af egenkontrolprogrammet, hvem der har ansvaret, når forsendelser ankommer på tidspunkter, hvor embedsdyrlægerne ikke er til stede

Egenkontrolprogrammer skal være adapteret til det pågældende slagteri, således at forhold der ikke har relevans for det pågældende slagteri fjernes og specifikke forhold for det pågældende slagteri tilføjes egenkontrolprogrammet. Benytter virksomheden sig af standard procedurer beskrevet i branchekoden, skal procedurerne tilpasses de faktiske forhold på virksomheden. Det er vigtigt, at virksomheden efterlever egenkontrolprogrammet.

Virksomhedslederen stiller efter anmodning de skriftlige standardprocedurer til rådighed for Kødkontrollen. Den dyrevelfærdsansvarlige har også brug for virksomhedens standardprocedurer for at kunne foretage en korrekt vurdering af om reglerne overholdes. Standardprocedurerne skal af hensyn til embedsdyrlægens og den dyrevelfærdsansvarliges kontrol være tilgængelige og entydige.

Hvis det viser sig, at et dyr ikke er tilstrækkeligt bedøvet, skal den ansvarlige for bedøvelsen omgående træffe passende foranstaltninger i henhold til standardprocedurerne.

2.2. Kontrol med anvisninger for fastholdelses- og bedøvelsesudstyr

Fastholdelses- og bedøvelsesudstyr må kun sælges, hvis det ledsages af passende anvisninger vedrørende brug, således at dyrevelfærden sikres bedst muligt. Dette fremgår af artikel 8 i aflivningsforordningen. Producenterne af udstyret skal endvidere gøre disse anvisninger offentligt tilgængelige via internettet.

Anvisninger skal indeholde de oplysninger, som er nævnt i artikel 8 i forordningen. Til sikring af dette skal det fremgå af egenkontrolprogrammet, at den dyrevelfærdsansvarlige (eller anden hertil udpeget person) skal følge op på, om udstyrets anvisninger lever op til kravene i artikel 8 i forordningen. Såfremt der mangler anvisninger, eller de pågældende anvisninger ikke indeholder alle oplysninger, som kræves i henhold til artikel 8, kontakter slagteriet producenten af fastholdelses- og bedøvelsesudstyret med anmodning om at få tilsendt anvisninger i det hele taget eller om at få tilsendt ajourførte anvisninger, der opfylder kravene i artikel 8. Såfremt producenten ikke imødekommer anmodningen og slagteriet vurderer, at dette heller ikke vil ske, orienteres Kødkontrollen herom.

Hvis producenten ikke længere eksisterer, skal slagteriet udarbejde en anvisning med de nødvendige oplysninger jf. artikel 8.

Har slagteriet selv konstrueret det pågældende fastholdelses- og bedøvelsesudstyr, og udstyret dermed ikke er et produkt, der i forbindelse med markedsføring og reklame præsenteres som fastholdelses- eller bedøvelsesudstyr, falder dette ikke ind under kravene i artikel 8, men udstyret skal leve op til kravene fastsat i aflivningsforordningen for det pågældende udstyr, og det vil være hensigtsmæssigt, at slagteriet udarbejder en manual (anvisning) til udstyret. Det skal sikres, at personalet anvender udstyret korrekt.

I forbindelse med ordinær kontrol er det nødvendigt, at embedsdyrlægen gennemgår oplysninger vedrørende bedøvelses- og fastholdelsesudstyr og verificerer, om anvisningerne for udstyret lever op til kravene i artikel 8, og om udstyret bliver brugt i henhold til anvisningerne.

2.3. Kontrol med virksomhedens kapacitet af fastholdelse- og bedøvelsesudstyr

Kødkontrollen skal kontrollere slagteriernes kapacitet til opstaldning og bedøvelse af slagtedyr samt kapaciteten for hver enkelt slagtekæde mindst én gang hvert år under kontrolemne "Autorisation og godkendelser" inden for lovgivningsområdet "Godkendelser m.v.". (jf. artikel 14, stk. 2 i aflivningsforordningen)

Virksomhedslederen skal kunne angive:

- det maksimale antal dyr pr. time for hver slagtekæde,
- kategori og vægt af de dyr, som det tilgængelige fastholdelses- eller bedøvelsesudstyr kan anvendes til,
- den maksimale kapacitet af hvert opstaldningsareal.

Kødkontrollen vurderer, hvorvidt oplysningerne er i overensstemmelse med kravene i forordningen, og oplysningerne skal indgå i vurderingen af, om slagteriet kan autoriseres.

Hvis der er tale om et allerede autoriseret slagteri, og oplysningerne ikke er i overensstemmelse med kravene i forordningen, skal Kødkontrollen give virksomheden besked herom og (eventuelt) sanktionere i henhold til kontrolvejledningens principper.

Der kan findes yderligere informationer i Kontrolfrekvensvejledningens bilag 5 og i autorisationsvejledningen.

3. Slagtedyr (undtagen fjerkræ)

3.1 Modtagelse og fremføring til folde

Inspektion før slagting. Der er ingen regler, der fastlægger, at Kødkontrollen skal være til stede, når slagteriet modtager dyr. I henhold til aflivningsforordningen skal velfærdssituationen for hver sending af dyr systematisk vurderes ved ankomsten af den dyrevelfærdsansvarlige eller af en person, der rapporterer direkte til denne, således at der kan fastlægges prioriteter; og det navnlig kan fastslås, hvilke dyr der har særlige velfærdsbehov, og besluttes, hvilke foranstaltninger der skal træffes.

I henhold til kontrolforordningen for animalske fødevarer⁹ skal dyrene synes senest 24 timer efter ankomst og mindre end 24 timer inden slagting. Specielt i forhold til de små slagtehuse, hvor det levende syn ikke foretages i forbindelse med aflæsningen af dyrene, bør Kødkontrollen have en aftale med slagteriet, som sikrer, at Kødkontrollen underrettes om slagtedyrenes ankomsttidspunkt, så dyrene synes senest 24 timer efter ankomst.

Slagteriets ansvar

Slagteriet har ansvaret for, at dyrene bliver aflæst så hurtigt som muligt efter ankomsten og slagtet

⁹ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 854/2004 af 29. april 2004 om særlige bestemmelser for tilrettelæggelsen af den offentlige kontrol af animalske produkter til konsum med senere ændringer

uden unødigt forsinkelse – uanset slagteriets størrelse. Slagteriets dyrevelfærdsansvarlige¹⁰ (eller en person der rapporterer direkte til denne) skal være til stede ved aflæsninger af dyr. Han/hun skal vurdere dyrene ved ankomsten og sørge for, at syge eller tilskadekomne dyr kommer i sygefold eller bliver aflivet på vogn eller i modtageområdet. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at ansvaret for at vurdere dyrenes velfærdssituation ved ankomsten til slagteriet ikke kan overlades til chaufføren på transportbilen. Slagteriet har således ansvaret for, at der tages behørigt hånd om dyrene ved ankomsten til slagteriet og at tilkalde en dyrlæge, hvis der er behov for dette

I forbindelse med vurdering af dyrenes tilstand bør der forefindes én eller flere sygefolde nær modtagelsesområdet. Sygefolde skal stå klar til brug, inden aflæsningen påbegyndes.

Aflivningsforordningens¹¹ krav om, at velfærdssituationen for hver sending af dyr systematisk skal vurderes ved ankomsten (jf. forordningens artikel 15 og bilag 3, pkt. 1.1) gælder for alle slagterier uanset slagteriets størrelse og således også for slagterier, der slagter færre end 1000 husdyrenheder eller 150 000 fugle eller kaniner om året.

Såfremt ansvaret for vurderingen af velfærdssituationen ved ankomsten for hver sending af dyr overdrages til kødkontrollens embedsdyrlæger, skal dette klart og tydeligt fremgå af egenkontrolprogrammet. Det skal ligeledes fremgå af egenkontrolprogrammet, hvem der har ansvaret, når forsendelser ankommer på tidspunkter, hvor embedsdyrlægerne ikke er til stede.

Krav til indretning af ramper og drivgange¹²

Kødkontrollen skal kontrollere, at:

- læsseramper er forsynet med beskyttelse i siderne for at sikre at dyrene ikke falder ned
- modtageområdet til enhver tid kan opfylde kravet om, at dyrene frit skal kunne bevæge sig i den ønskede retning i overensstemmelse med deres adfærds karakteristika. Når dyrene føres fra modtagelsesområdet til folde, gælder det for svin og får, at de skal kunne gå ved siden af hinanden i drivgangene.
- slagteriet ikke anvender redskaber til fremdrivning, der påfører dyrene smerte eller lidelse.

Brug af el-drivstav

Brug af el-drivstav skal så vidt muligt undgås. Anvendelse af el-drivstav må kun ske på voksent kvæg og voksne svin (definition på voksne dyr - se afsnit 2.3 ”Drivning mod bedøver”).

For svins vedkommende bør brugen af el-drivstav begrænses til inddrivning til bedøver i gamle systemer. Den må kun bruges på dyr, der ikke vil bevæge sig, og kun når der er plads til, at de kan bevæge sig fremad. Stødene må højst være et sekund, og der skal være passende mellemrum mellem dem. El-drivstaven må ikke anvendes gentagne gange, hvis dyret ikke reagerer. Stødene må kun gives på bagpartiets muskulatur.

¹⁰ Der er ikke krav om dyreværnsansvarlige på de små slagterier, hvor der slagtes under 1000 husdyrenheder eller 150.000 fugle eller kaniner om året – se afsnit 6 i vejledningen

¹¹ Rådets forordning nr. 1099/2009 af 24. september 2009 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet

¹² Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Tilskadekomne og syge dyr

Man skal være opmærksom på, at dyr, der ikke er i stand til at gå ved egen hjælp eller hvor det ville medføre yderligere lidelse (fx grundet halthed), ikke må trækkes hen til slagtestedet, men skal aflives, hvor det står eller ligger. Man må ikke transportere dyret på rullevoan eller lignende til slagtestedet. Dyr, der ikke kan rejse sig på bilen eller kun modvilligt bevæger sig på grund af skader, skal aflives straks inden aflæsning af øvrige dyr, såfremt der er risiko for, at disse kan komme til at træde på det. Er der ikke risiko for dette, kan aflivningen udskydes til efter endt aflæsning.

3.2 Opstaldning og håndtering

Krav til indretning af folde¹³

Slagteriet har ansvaret for, at folde er udformet og konstrueret således, at:

- de har et jævnt gulv med fald mod afløb samt tætte sider mellem folde og drivgangen, der fører op til bedøvelsesområdet
- dyrene ikke kan komme i klemme
- dyrene frit kan bevæge sig i den ønskede retning i overensstemmelse med deres adfærds karakteristika.

Ved hver foldestreng eller fold angives ankomstdato og -tidspunkt tydeligt på et skilt, og det angives, bortset fra kvæg, der er opstaldet enkeltvis, hvor mange dyr der højst må være opstaldet i de enkelte folde. Alternativt kan ankomsttidspunkt og antal af dyr i de enkelte folde være angivet på elektronisk skærm, fysisk oversigtstavle eller logbog placeret ved modtagelsen/i staldområdet. Ligeledes skal kapacitet for det totale antal dyr i fold-området være angivet.

Retningslinjer for arealkrav

Der er ikke angivet nogen specifikke arealkrav i forordningen, men det forudsættes, at hvert dyr (opstaldede pattedyr undtagen kaniner og harer) skal have tilstrækkelig plads til at stå op, lægge sig ned og, bortset fra kvæg, der er opstaldet enkeltvis, vende sig uden besvær.

Der kan gives følgende retningslinjer for arealkrav i forbindelse med opstaldning og overnatning af svin og kreaturer:

- Slagtesvin (indtil 100 kg) bør have mindst 0,5-0,6 m² frit gulvareal pr. dyr
- Større svin (over 150 kg) bør have mindst 0,9-1,0 m² frit gulvareal pr. dyr
- Kalve (60 til ca. 200 kg levende vægt) bør have et frit gulvareal på mindst 1,5-2 m²/dyr
- Ungdyr og udvoksede kreaturer bør have et frit gulvareal på mindst 3-5 m²/dyr afhængig af dyrenes vægt
- Båse til kreaturer af tung race bør have en længde på mindst 1.75 m og en bredde på mindst 1.20 m.

¹³ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

- Båse til mindre racer og ungdyr bør have en længde på mindst 1.60 m og en bredde på mindst 1.05 m.

Det er Fødevarerstyrelsens vurdering, at arealkravet bør øges i varmt vejr, hvis man vurderer, at dyrenes velfærd kompromitteres.

Vand¹⁴

Vandforsyningssystemet i foldene skal udformes, konstrueres og vedligeholdes således, at alle dyr hele tiden har let adgang til rent vand, uden at de kommer til skade eller begrænses i deres bevægelser. For svins vedkommende kan egnede faciliteter bl.a. være drikkenipler, trug og drikkekopper. Med hensyn til kvæg og heste kan det bl.a. være trug og drikkekopper. Størrelse og monteringshøjde skal passe til de opstaldede dyrs størrelse.

Foder

Dyr, der ikke er slagtet senest 12 timer efter ankomsten til slagteriet (uanset ankomsttidspunkt), skal fodres og siden have begrænsede mængder foder med passende mellemrum.

Foderet skal være af en god og hygiejnisk kvalitet svarende til den enkelte dyrearts behov, og det bør udfodres i en mængde, så dyrene får dækket deres vedligeholdelsesbehov for energi og opnår mæthedsfølelse. Det er Fødevarerstyrelsens vurdering, at halm alene ikke er tilstrækkeligt som foder. Hvis der bruges halm, skal der suppleres med én eller anden form for fuldfoder. Ved fuldfoder forstås såvel kraftfoder som grovfoder, herunder hø.

Strøelse¹⁵

Dyr, der ikke er slagtet senest 12 timer efter ankomst til slagteriet (uanset ankomsttidspunkt), skal have tildelt tilstrækkelige mængder strøelse eller lignende materiale, som sikrer et komfortniveau, der passer til arten og antallet af dyr. Dette materiale skal sikre et passende afløb eller kunne absorbere urin og ekskrementer på tilfredsstillende vis. Dyr, som ikke er blevet slagtet senest 12 timer efter ankomsten til slagteriet (uanset ankomsttidspunkt), skal have tilstrækkelige mængder strøelse eller lignende materiale, som sikrer et komfortniveau, der passer til arten og antallet af dyr. Dette materiale skal sikre passende afløb eller kunne absorbere urin og ekskrementer på tilfredsstillende vis. Dyrene kan dog placeres i folde uden strøelse forudsat, at foldene har rengjorte og veldrænedes staldgulve, der sikrer et tilfredsstillende afløb. Dyrene skal i så fald slagtes som de første ved næste opstart af slagtekæden. Der skal på slagteriet foretages en konkret vurdering af, om der er passende afløb, og om absorption af urin og ekskrementer foregår på tilfredsstillende vis.

I lovgivningen forholder man sig ikke til, om dyrene er på slagteriet i løbet af natten eller i løbet af dagen. Det som lovgivning omtaler, er kun selve antallet af timer efter ankomst, uafhængigt af, hvornår på døgnet det er.

¹⁴ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

¹⁵ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Den dyrevelfærdsansvarlige eller anden person, som referer til den dyrevelfærdsansvarlige, overvåger løbende dyrenes velfærdssituation under opstaldningen.

Ventilation¹⁶

Med hensyn til ventilation skal der være et system, der sikrer, at dyrene konstant er sikret under hvilket som helst vejrforhold. Hvis virksomheden har et mekanisk ventilationsanlæg, skal der etableres en alarm, der udløses ved driftsforstyrrelser, og et nødanlæg.

Håndtering og pasning

Dyrene skal også være beskyttet under deres ophold på slagteriet og der er forbud mod:

- at slå og sparke dyr
- at udsætte følsomme kropsdele for trykpåvirkning, så de påføres undgåelig smerte eller lidelse
- at løfte eller trække dyr ved hoved, ører, horn, ben, hale eller pels eller håndtere dem på anden måde, der påfører dem smerte eller lidelse. Forbuddet mod at løfte dyr i benene gælder dog ikke for fjerkræ, kaniner og harer
- at anvende pigkæppe eller andre spidse redskaber
- at vride, knuse eller brække dyrenes haler eller gribe fat i deres øjenhuler.

Opstaldede dyrs almene tilstand og velbefindende skal kontrolleres regelmæssigt af den dyrevelfærdsansvarlige eller af én med tilsvarende kompetencer.

En lempelse i forhold til de tidligere regler er, at lakterende køer nu skal malkes med højst 12 timers mellemrum. Køer med spændte yvere skal dog malkes straks eller slagtes.

Dyr må ikke opstaldes eller på anden måde være sammen med andre dyr, hvor der er fare for at dyrene forvolder skade på hinanden på grund af art, køn, alder eller oprindelse.

Man skal være opmærksom på, at et dyr, der efter modtagelsen er kommet til skade og ikke er i stand til at gå, ikke må trækkes hen til slagtestedet, men skal aflives der, hvor det står eller ligger. Man må ikke transportere dyret på rullevoغن eller lignende til slagtestedet.

Virksomhedens kapacitet – se under afsnit 2.2. Opstaldning og håndtering, i denne vejledning *

3.3 Drivning mod bedøver

Udformning af drivgange¹⁷

Drivgange skal udformes således, at det er let at komme til at aflive og derefter fjerne dyr, der er blevet syge eller kommet til skade, og ikke er i stand til at gå ved egen hjælp, eller hvor det ville medføre yderligere lidelse at lade dem gå videre frem mod bedøvelsesanlægget.

¹⁶ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

¹⁷ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Der er forsket meget i, hvordan drivgangene skal være udformet for at stimulere de forskellige dyrearters lyst til at gå fremad. Såfremt der er gentagne problemer med, at dyr ikke vil drives ind i skydeboks eller bedøvelsesanlæg, skal forhold som lysindfald og andre ydre faktorer, som kan spille ind, undersøges og søges rettet.

Generelle betragtninger vedr. svin:

Det er hensigtsmæssigt at fremdrive svinene gruppevis. Svinenes egen søgeadfærd skal udnyttes. Endvidere må drivgangen gerne have en svag stigning. Forhold vedrørende lys, underlagets beskaffenhed, retningsændring af drivgangen osv., som kan forstyrre fremdriften, skal korrigeres. Lukkede sider på drivgangene reducerer forstyrrende stimuli.

Generelle betragtninger vedr. kreaturer:

Flokadfærden bør udnyttes. Drivgangen kan med fordel være buet og bør sektionsoptages og være forsynet med en overdækning til hindring af, at dyrene springer op på hinanden.

Fremdrivning

Man må selvfølgelig ikke øve vold mod dyrene for at få dem til at gå fremad, og man må ikke udsætte følsomme kropsdele for trykpåvirkning, så dyrene påføres undgåelig smerte eller lidelse. En ”dasker” eller et drivbræt må anvendes til fremdrivning. Desuden kan personalet ved stemmebrug eller fløjten opmuntre dyrene til at bevæge sig fremad.

Unødige ophold i drivgange skal så vidt muligt undgås. Dyr må fx ikke stå i drivgange under pauser.

Der må ikke drives flere dyr ind på drivgangen, end at de kan bevæge sig fremad uden at være nødt til at trampe på hinanden eller springe over hinanden.

Brug af el-drivstav

Reglerne siger, at brugen af apparater, der giver elektriske stød (fx el-drivstave), så vidt muligt bør undgås. For svins vedkommende bør brugen af el-drivstav begrænses til inddrivning til bedøver i gamle systemer. Under alle omstændigheder må sådanne apparater kun anvendes på voksent kvæg og voksne svin, der ikke vil bevæge sig, og kun når der er plads til, at de kan bevæge sig fremad. Stødene må højst være et sekund, der skal være passende mellemrum mellem dem, og de må kun gives på bagpartiets muskulatur. Stødene må ikke anvendes gentagne gange, hvis dyret ikke reagerer. Der er således ingen ændringer i forhold til tidligere regler.

Aflivningsforordningen indeholder ikke en definition af voksent kvæg og voksne svin. For så vidt angår svin, er det Fødevarestyrelsens vurdering, at slagtesvin må anses som voksne svin, hvilket er sket efter en vurdering af slagtesvins robusthed og alder. Søer og orner vil også være at betragte som voksne.

Med hensyn til kvæg er det Fødevarestyrelsens vurdering, at et kreatur er ”voksent”, når det vejer godt 300 kg. Det har været overvejet, om det er dyrets vægt eller tidspunkt for kønsmodenhed, der bør lægges til grund for vurderingen. Ifølge ”Indretning af stalde til kvæg – Danske anbefalinger”, 5. udgave fra 2010 vil kønsaktivitet under intensive produktionsforhold øges hos både tyre og kvier af de store racer ved en vægt på omkring 300 kg, hvilket for tyrene vil svare til en alder på ca. otte måneder og for kvierne til ca. 10 måneder.

Dette er baggrunden for de 300 kg. Det bemærkes, at el-drivstav ikke bør bruges på syge eller tilskadekomne dyr, uanset om de må anses som voksne.

Såfremt der er gentagne problemer med, at dyr ikke vil bevæge sig ind i skydeboksen eller bedøver, skal forhold som lysindfald og andre ydre faktorer, som kan spille ind, undersøges og søges rettet.

Som nævnt under afsnit 2.1 ”Modtagelse og fremdrivning til folde” bør brug af el-drivstav begrænses til inddrivning til bedøver i gamle systemer. Der bør på hvert enkelt dyr forsøges med alternative fremdrivningsmetoder inden anvendelse af el-drivstav.

Når det fremgår, at anvendelse af el-drivstav ”så vidt muligt bør undgås”, tolkes dette således, at der ikke kan anvendes el-drivstave rutinemæssigt ved inddrivningen.

3.4 Fastholdelse

Kreaturslagterier er ofte indrettet på en sådan måde, at drivgangen munder ud i en skydeboks.

Skydeboksen bliver lukket bag kreaturet, som derved forhindres i at ”bakke”. Boksen kan være forsynet med fangbøjler, der omslutter halsen og forhindrer dyret i trække hovedet bort fra boltpistolen. En beskeden luftstrøm rettet mod dyrets hoved eller en blød vandstråle rettet mod dyrets mule kan også anvendes til at stimulere dyret til at vende hovedet, så placeringen af boltpistolen lettes.

Skydebokse til kvæg, der anvendes i forbindelse med pneumatiske boltpistoler, skal udstyres med en anordning, der begrænser både den laterale og vertikale bevægelse af hovedet. Der kan være kreaturer med store horn, der vanskeligt lader sig placere i en skydeboks. Det er acceptabelt at skyde dem uden for boksen, hvis man har en passende fastholdelse.

Efter bedøvelsen åbnes sædvanligvis en af boksens sidevægge. Gennem denne åbning væltes dyret ud til opkædning og senere stikning.

Heste fastholdes almindeligvis manuelt ved brug af grime.

Svin kan fastholdes kortvarigt med trynebrems. Trynebrems bruges imidlertid kun i nødsituationer, da metoden er belastende for dyret.

Der må ikke ske fastholdelse ved:

- ophængning eller ophejsning af dyr, der er ved bevidsthed (finder ikke anvendelse på slagtebøjler til fjerkræ)

- mekanisk fastlåsning eller sammenbinding af dyrs ben eller fødder (finder ikke anvendelse på slagtebøjler til fjerkræ)
- overskæring af rygmarven ved hjælp af fx en puntilla eller en dolk
- anvendelse af elektrisk strøm til immobilisering af dyr, som ikke bedøver eller afliver dyrene under kontrollerede forhold, navnlig enhver anvendelse af elektrisk strøm, der ikke ompænder hjernen.

Dyret må først placeres i fastholdelsesudstyret, når den ansvarlige er parat til at bedøve eller afløbe dyret.

Udstyret skal være udformet således, at dyret fastholdes så skånsomt som muligt, således at det ikke kæmper og at dyret klager sig mindst muligt, når det fastholdes.

Der er med forordningen fastsat regler for selve fastholdelsesudstyret. Virksomhedslederen skal sikre, at udstyret bliver vedligeholdt og kontrolleret i henhold til producentens anvisninger for det pågældende udstyr af personer, der er uddannet dertil. Den ansvarlige på virksomheden bør derfor være uddannet til dette. Der skal ligeledes føres skriftlige optegnelser over vedligeholdelsen, og proceduren for vedligeholdelse skal være beskrevet i virksomheden egenkontrolprogram. Optegnelserne over vedligeholdelse skal opbevares i mindst ét år og fremvises til Kødkontrollen, hvis de anmoder herom. Det skal fremgå af egenkontrolprogrammet, at fastholdelsesudstyr kontrolleres, og det skal dokumenteres at denne kontrol udføres.

Se også kapitel 2.1. Retningslinjer for kontrol med anvisninger for fastholdelses- og bedøvelsesudstyr.

3.5 Virksomhedens kontrol af bedøvelsen

Virksomhedslederen skal sikre, at de personer, der er ansvarlige for bedøvelsen, regelmæssigt kontrollerer, at dyrene ikke viser tegn på bevidsthed eller smerteopfattelse efter, at dyret er bedøvet, og indtil døden indtræder.

Bedøvelsens effektivitet skal vurderes på en tilstrækkeligt repræsentativ stikprøve af dyr fastlagt af den enkelte virksomhed ud fra antallet af slagtninger (se afsnit 3.5.1). Det skal kontrolleres, om der foreligger skriftlig dokumentation for kontrol af bedøvelsens effektivitet.

Der er med forordningen fastsat regler for bedøvelsesudstyret. Det skal sikres, at udstyret bliver vedligeholdt/kontrolleret i henhold til de regler, som producenten har angivet. Den ansvarlige herfor skal være uddannet til dette. Der skal ligeledes føres skriftlige optegnelser over vedligeholdelsen. Optegnelserne skal opbevares i mindst ét år og fremvises til Kødkontrollen, hvis de anmoder herom.

Standardprocedurer for bedøvelsen

I henhold til forordningens artikel 6 skal virksomheden have skriftlige standardprocedurer for at sikre, at dyrene beskyttes mod enhver undgåelig smerte, psykisk belastning eller lidelse under håndtering, opstaldning, fastholdelse, bedøvelse og afblødning. Hvad angår bedøvelse, så skal standardprocedurerne:

- tage hensyn til producentens anvisninger for bedøvelsesudstyret
- fastsætte nøgleparametre for hver anvendt bedøvelsesmetode og sikre, at de effektivt bedøver dyrene
- indeholde en præcisering af de foranstaltninger, der skal træffes, hvis kontrollen af bedøvelsen viser, at et dyr ikke er tilstrækkeligt bedøvet.

Overvågningsprocedure for bedøvelsen

Virksomhedslederen har ansvaret for, at bedøvelsen er effektiv, og indfører og iværksætter passende overvågningsprocedurer herfor (indgår i standardprocedurerne). Der skal indføres en specifik overvågningsprocedure for hver slagtekæde.

I henhold til forordningen skal overvågningsprocedurerne, som skal være beskrevet i egenkontrolprogrammet, som minimum indeholde:

- navnene på de personer, der er ansvarlige for overvågningsprocedurerne.
- at bedøvelsesudstyr skal kontrolleres jf. proceduren anført i virksomhedens egenkontrolprogram.
- indikatorer, som kan påvise tegn på bevidstløshed, bevidsthed eller smerteopfattelse hos dyr (se tabel 1). Der skal anvendes mere end én indikator ved vurdering af bedøvelsens virkning og dermed er det ikke tilstrækkeligt at bruge hornhinderefleks som den eneste indikator. Dette gælder uanset hvilken bedøvelsesmetode, der bliver anvendt.
- kriterier til bestemmelse af, om de resultater, der påvises af indikatorerne, er tilfredsstillende.
- forholdene i forbindelse med og/eller tidspunktet for overvågningens gennemførelse
- antallet af dyr i hver stikprøve, der skal kontrolleres i forbindelse med overvågningen (se vejledning til udregning af stikprøvestørrelsen under kapitel 5.3.1. "udregning af stikprøvestørrelse til kontrol med bedøvelseseffektivitet").
- egnede procedurer til sikring af, at bedøvelses- eller aflivningsprocesserne tages op til revision, hvis kriterierne ikke er opfyldt, for at klarlægge årsagerne til manglerne, og de nødvendige ændringer, der skal foretages i disse processer.

Der skal udføres regelmæssig kontrol af bedøvelsens virkning i tidsrummet mellem afslutning af bedøvelsesprocessen og dødens indtræden (efter bedøvelse, ved stikning og under afblødning). Stedet på slagtekæden, hvor denne kontrol skal udføres, skal præciseres i egenkontrolprogrammet.

Det skal kontrolleres, at dyret er dødt forud for skoldning, afhudning eller anden behandling. Se også under afsnit 3.9 Virksomhedens kontrol af fravær af livstegn.

Virksomheden skal således have procedurer for, hvordan de håndterer eventuelle problemer, der konstateres i forbindelse med overvågningen.

I forbindelse med overvågningsproceduren kan forskellige indikatorer anvendes til vurdering af

bedøvelsens effektivitet afhængig af dyreart og bedøvelsesmetode. EFSA er i 2013 kommet med en række udtalelser om anbefalede indikatorer til brug for vurdering af bedøvelsens effekt¹⁸.

I tabel 1 nedenfor og tabel 2 (side 38) ses en overordnet oversigt over de fra EFSA anbefalede indikatorer til vurdering og kontrol af mangelfuld bedøvelse for de forskellige dyrearter og bedøvelsesmetoder. Af tillæg 2, figur 1-4 (side 57-60) findes en skematisk vejledning i hvordan resultatet af kontrollen med anbefalede indikatorer skal vurderes i forhold til vurdering af om dyret er bevidstløst eller om der er tegn på, at dyret ikke er bevidstløst.

Hvordan de forskellige indikatorer skal vurderes fremgår således af; tabel 1, tabel 2, afsnit 3.6 og 4.6 samt figur 1-4, som findes til sidst i vejledningen under tillæg 2.

Anbefalede indikatorer til vurdering og kontrol af mangelfuld bedøvelse			
Dyreart/trin i bedøvelsesprocessen	Efter bedøvelse (svin fra afslutning af bedøvelsesprocessen til opkædning)	Ved stikning eller overskæring af halsen	Under afblødning
Kreaturer - boltipistol	Kropsholdning (Ingen kollaps/forsøger at rejse sig), vejtrækning , corneal refleks Ingen tonisk krampefase Derudover: muskeltonus (hoved-opretningsrefleks), øjenbevægelser eller vokalisering	kropsbevægelse muskeltonus (hoved-opretningsrefleks) vejtrækning Derudover: øjenbevægelser corneal og/eller palpebral refleks, spontan øjeblinken	muskeltonus (hoved-opretningsrefleks) vejtrækning spontan øjeblinken
Svin, får, ged - el bedøvelse	Ingen toniske/kloniske kramper vejtrækning corneal og/eller palpebral refleks Derudover: spontan øjeblinken, kropsholdning (ingen kollaps) og vokalisering	vejtrækning , Ingen toniske og klonisk kramper muskeltonus (hoved-opretningsrefleks) Derudover: corneal og/eller palpebral refleks, spontan øjeblinken og vokalisering	vejtrækning muskeltonus (hoved-opretningsrefleks) Derudover: vokalisering, corneal og/eller palpebral refleks, spontan øjeblinken
Svin – CO2 bedøvelse	muskeltonus (hoved-opretningsrefleks) vejtrækning og corneal og/eller palpebral reflekser Derudover: reaktion på klemning af øret eller næsevæggen, vokalisering	muskeltonus (hoved-opretningsrefleks) vejtrækning vokalisering Derudover: corneal og/eller palpebral refleks, reaktion på klemning af øret eller næsevæggen	muskeltonus (hoved-opretningsrefleks) vejtrækning Derudover: corneal og/eller palpebral refleks, vokalisering

Tabel 1 Oversigt over anbefalede indikatorer til vurdering af og kontrol af mangelfuld bedøvelse.

Se tillige tillæg 2, figur 1, 2 og 3 for vejledning til vurdering af de enkelte indikatorer afhængig af dyreart og bedøvelsesmetode. **Kilde:** EFSA udtalelse fra 2013 om monitorering af bedøvelsens effekt på slagteri for hhv. kvæg, svin, får og geder, Udtalelserne kan ses via links nedenfor samt jf. vejledningens afsnit 9.

- ¹⁸ EFSA's udtalelser fra 2013 om indikatorer til monitorering på slagterier;
 - [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering på kvæg slagterier, 2013](#)
 - [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering på svineslagterier, 2013](#)
 - [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering af bedøvelsens effekt for fjerkræ, 2013](#)
 - [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering af bedøvelsens effekt for får og geder, 2013](#)

Fra og med 8. december 2019 skal bedøvelsesudstyr til el-bedøvelse samt til bedøvelse med gas være udstyret med en anordning, som ikke kun skal kunne vise bedøvelsesparametre, men den skal også kunne registrere/gemme bedøvelsesparametrene, som skal opbevares i mindst et år. Anordningen skal være fuldt ud synlig for personalet og skal kunne give en advarsel, der tydeligt kan ses og høres, hvis eksponeringstiden er kortere end påkrævet for elektrisk bedøvelsesudstyr samt hvis gaskoncentrationen falder til under det krævede niveau.

Indtil 8. december 2019 finder ovennævnte krav til bedøvelsesudstyret kun anvendelse på nye slagterier eller ved enhver ny indretning eller konstruktion af bedøvelsesudstyr, som ikke er taget i drift inden den 1. januar 2013. Dette skal man være opmærksom på ved autorisation af nye slagterier.

3.5.1 Udregning af stikprøvestørrelse til kontrol af bedøvelsens effekt

Aflivningsforordningens artikel 5 indeholder krav om, at kontrol af bedøvelsens effekt udføres på en tilstrækkeligt repræsentativ stikprøve af dyr. Kontrolhyppigheden fastlægges under hensyntagen til resultatet af tidligere kontrol og alle faktorer, der kan have indflydelse på bedøvelsesprocessens effekt såsom:

- tidligere sanktioner for ikke tilstrækkelig bedøvelse,
- slagteriets egne fund vedr. mangler ift. kontrol af bedøvelsens effekt,
- slagtemetode
- slagtehastighed mv.

I henhold til aflivningsforordningens artikel 16, stk. 2, litra e), skal virksomhedens overvågningsprocedure fastsætte antallet af dyr i hver stikprøve, der skal kontrolleres i forbindelse med overvågningen. Der er frivilligt hvilken metode, der anvendes til udregning af stikprøvestørrelsen af dyr, men kravet er, at den anvendte metode skal kunne udregne en tilstrækkeligt repræsentativ stikprøve af dyr jf. artikel 5 og 16 i aflivningsforordningen.

EU kommissionen har bedt EFSA om at udvikle en matematisk model til udregning af stikprøvestørrelsen (antal) dyr, som det er nødvendigt at tjekke for at sikre, at bedøvelsens effekt opfylder de i lovgivningen stillede krav. Dette har EFSA gjort i en udtalelse fra 2013¹⁹. Den matematiske model skal ses som et værktøj, der på den ene side kan hjælpe slagterierne til at udregne en tilstrækkeligt repræsentativ stikprøve, og på den anden side kan hjælpe myndighederne i forhold til at kontrollere og vurdere, om slagterierne bruger en realistisk overvågningsmetode. Modellen vurderes som et godt udgangspunkt for både slagterierne og kødkontrollen til brug for udregning og vurdering af en tilstrækkeligt repræsentativ stikprøvestørrelse af dyr til kontrol af bedøvelsens effekt. Det er som nævnt ovenfor frivilligt, om slagterierne vil benytte EFSA's matematiske model eller om de anvender en anden metode. Uanset hvilken metode slagteriet anvender, skal virksomheden kunne redegøre for, hvorledes metoden lever op til kravet om at udregne en tilstrækkeligt repræsentativ stikprøve af dyr.

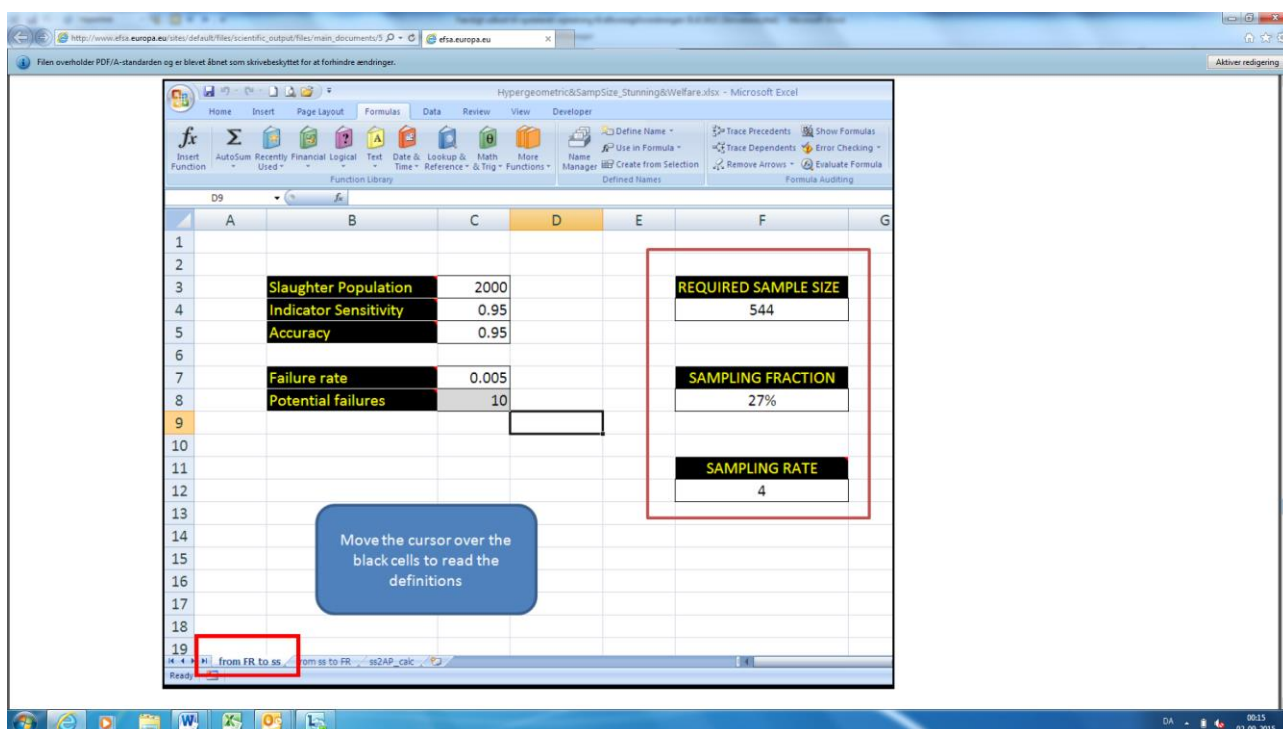
¹⁹ EFSA supporting publication; 2013; EN-541; Technical report, Sample size calculation tool for monitoring stunning at slaughter. Udtalelsen findes på dette link: <http://www.efsa.europa.eu/de/supporting/doc/541e.pdf>

EFSA angiver på side 8 i udtalelsen formelen for den matematiske model til at udregne stikprøvestørrelsen samt henviser til et computerprogram til brug ved udregningen af stikprøvestørrelsen. Computerprogrammet kan bestilles hos EFSA ved udfyldelse af en erklæring vedr. brug af udstyret, jf. Appendix B på side 17 i udtalelsen. Hver enkelt slagteri skal selvstændigt rekvirere computerprogrammet fra EFSA ved udfyldelse af udtalelsens Appendix B, som sendes udfyldt og underskrevet til EFSA på e-mail: sas@efsa.europa.eu. Fødevarestyrelsens kødkontrol kan på samme måde rekvirere computerprogrammet.

Overvågning og vurderingen af bedøvelsens effekt sker ved kontrol af indikatorer, for at udelukke tegn på bevidsthed efter bedøvelse. Overvågning af bedøvelsens effekt har til formål at finde alle de dyr, der ikke er korrekt bedøvede eller som kommer til bevidsthed efter bedøvelsen. Derfor er fund af alle ikke korrekt bedøvede dyr en af de vigtigste parametre, som skal indgå i beregning af stikprøvestørrelsen.

Modellen gør det muligt, at beregne stikprøvestørrelsen for et givent slagteri på baggrund af parametre som; 1. slagtepopulationen, 2. den anvendte indikators sensitivitet, 3. ønsket nøjagtighed (requested accuracy) og 4. tærskelværdi for fejlrater (threshold failure rate). Ligesom stikprøvestørrelsen kan beregnes, kan også de øvrige værdier beregnes, såfremt de 4 andre værdier er fastsat. Nedenfor ses af figur I et skærmbillede af EFSA's matematiske model med eksempler på udregnede værdier, som nævnt ovenfor.

Slagtepopulationen fastsættes for det pågældende slagteri for en given dyreart og defineres som antal dyr slagtet i en given observationsperiode, som kan dække en afgrænset periode på f.eks. minutter, timer, dage eller uger .

Figur I Skærmbillede af EFSA's matematiske model til udregning af stikprøvestørrelse til brug for vurdering af bedøvelsens effekt med eksempler på udregnede værdier. **Kilde:** EFSA supporting publication; 2013; EN-541; Technical report, Sample size calculation tool for monitoring stunning at slaughter, side 13.

Hvert enkelt slagteri kan anvende modellen efter rekvirering af den matematiske model fra EFSA, og anvender parametrene til brug for beregningen som nævnt ovenfor for det pågældende slagteri. Som baggrund for fastsættelse af parametrene til brug for anvendelse af den matematiske model for udregning af stikprøvestørrelse henvises til EFSA's udtalelse om udregning af stikprøvestørrelse¹⁹ samt til relaterede EFSA udtalelser om indikatorer til brug for vurdering af bedøvelsens effekt^{18,20}.

På baggrund af oplysninger om, hvilken bedøvelsesmetode og hvilken dyreart det vedrører, kan der søges yderligere oplysninger i EFSA's udtalelser om monitorering på slagterier fra 2013^{18,20} i forhold til hvilken sensitivitet, der skal anvendes.

Der kan henvises til følgende steder i EFSA's udtalelser om monitorering^{18,20};

- **Penetrerende bolt pistol til bedøvelse af kvæg:** Indikatorene fremgår af afsnit 4.2 og indikatorernes sensitivitet og specificitet fremgår af afsnit 3.4 og tabel 7 i [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering på kvæg slagterier, 2013](#)
- **Bedøvelse med elektrisk strøm, der kun ledes gennem hovedet (Head Only)**
 - **For svin:** Indikatorene fremgår af kapitel 4.2 og værdierne for indikatorernes sensitivitet og specificitet fremgår af kapitel 3.6 og tabel 5 i [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering på svineslagterier, 2013](#)
 - **For får og geder:** Indikatorene fremgår af kapitel 4.2 og værdierne for indikatorernes sensitivitet og specificitet fremgår af kapitel 3.4 og tabel 7 i [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering af bedøvelsens effekt for får og geder, 2013](#)
- **Kuldioxid – høj koncentration til bedøvelse af svin:** Indikatorene fremgår af kapitel 4.2.3 og værdierne for indikatorernes sensitivitet og specificitet fremgår af kapitel 3.4 og tabel 6 i [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering på svineslagterier, 2013](#)
- **Elektrisk bedøvelse af fjerkræ i vandbad:** Indikatorene fremgår af kapitel 4.2 og værdierne for indikatorernes sensitivitet og specificitet fremgår af kapitel 3.7 og tabel 6 i [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering af bedøvelsens effekt for fjerkræ, 2013](#)

²⁰ EFSA's scientific opinions (2013) on monitoring procedures at slaughterhouses, [Oversigt over udtalelserne findes her](#)

3.6 Bedøvelsesmetoder

Følgende af forordningens bilag I's bedøvelsesmetoder vil være relevante efter danske forhold:

Bedøvelsesmetoder – herunder anvendelsen i forhold til dyrearter:

Bedøvelse kan ske mekanisk ved:

- A. anvendelse af penetrerende boltpistol
- B. anvendelse af skydevåben med skarp ammunition
- C. cervikal dislokation (manuel eller mekanisk strækning eller vridning af halsen) – se afsnit om fjerkræ
- D. slag i hovedet

Bedøvelse kan ske elektrisk ved:

- E. elektrisk strøm, der kun ledes gennem hovedet
- F. elektrisk strøm, der ledes gennem dyret
- G. vandbad, hvor strøm ledes gennem dyret (se afsnittet om fjerkræ)

Bedøvelse kan ske med gas ved:

- H. en høj koncentration kuldioxid
- I. kuldioxid i to faser
- J. kuldioxid i forbindelse med inaktive gasser
- K. inaktive gasser (fx argon eller nitrogen).

Bedøvelsesmetoderne beskrives mere detaljeret nedenfor.

Dyr må i forbindelse med slagting kun aflives efter bedøvelse i overensstemmelse med de metoder, der er nævnt ovenfor (forordningens bilag I). Dyret skal forblive bevidstløst og uden smerteopfattelse til sin død. Det er fuldt acceptabelt, at bedøvelsesmetoden medfører dyrets død

(dødelig bedøvelse). Nogle af bedøvelsesmetoderne medfører altid dyrets død, når bedøvelsen udføres korrekt. Hvis samme person står for bedøvelse, ophængning, ophejsning og afblødning af et dyr, skal vedkommende foretage alle disse operationer på det enkelte dyr, førend de indledes på et andet dyr.

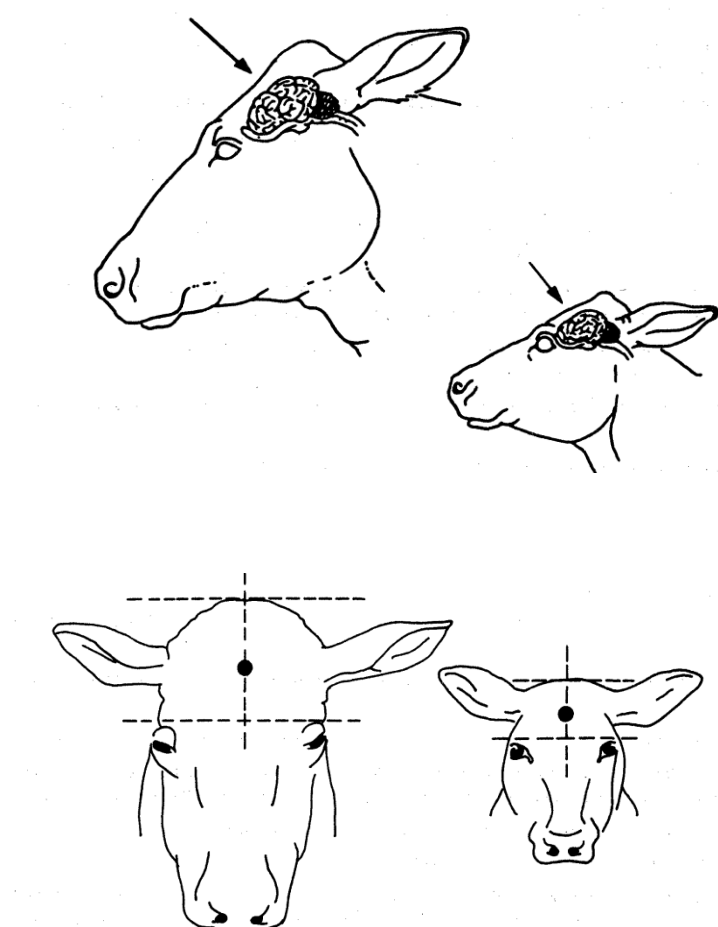
• **A: Penetrerende boltpistol**

Metode

Der vælges patronstørrelse efter producentens anvisninger svarende til størrelsen af det dyr, der skal bedøves.

Boltpistolen holdes vinkelret på kraniet og i tæt kontakt med huden. Korrekt placering hos de forskellige dyrearter fremgår af nedenstående illustrationer:

Placering af indskud hos kvæg

Hos kvæg skal indskuddet placeres i panden. Nakkeskud anses ikke for en korrekt placering for opnåelse af tilstrækkelig bedøvelse af kreaturer.

Kvæg (andre end tyre og kalve): Sigt på punktet halvvejs mellem toppen af hovedet og den imaginære linje over øjnene.

Tyre: Sigt på punktet halvvejs mellem toppen af hovedet og linjen over øjnene, og placer boltpistolen 1 cm ved siden af midterlinjen.

Kalve: Sigt en anelse lavere end for voksent kvæg, da den øvre del af kalvehjernen ofte er underudviklet.

Placering af indskud hos svin

Orner og fuldvoksne søer kan være vanskelige at bedøve med boltpistol. Dels er sinus frontalis meget store og hjernen ligger dybt, og dels kan det være et problem at opnå tilstrækkelig kraft grundet de særlig kraftige pandeknøgler. Placer boltpistolen ca. 5 cm over øjnene og en anelse til siden for midtlinjen.

Svin (andre end orner og fuldvoksne søer): Placer boltpistolen i midtlinjen ca. 2,5 cm over øjnene.

Placering af indskud hos får

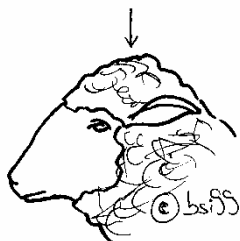
Hos hornede får må indskuddet placeres i nakken, hvis hornene forhindrer, at indskuddet placeres i panden. Placer boltpistolen lige bag linjen der går gennem hornene. Sigt i retning af munden.

Placering af indskud hos hornede får

Hos hornløse får placeres boltpistolen i midtlinjen på det højeste punkt på hovedet. Sigt i retning af kæbevinklen.

Placering af indskud hos hornløse får

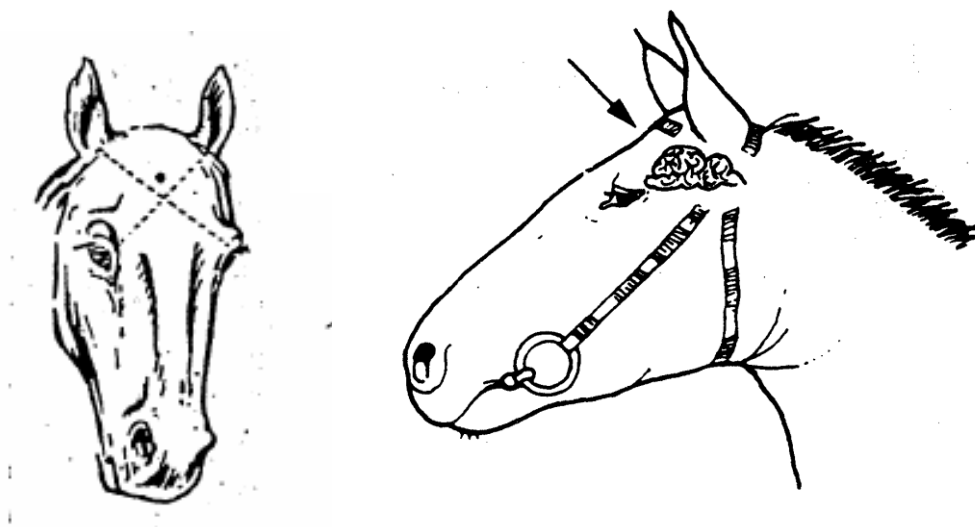
Placering af indskud hos geder

Hos hornede geder må indskuddet placeres i nakken, hvis hornene forhindrer indskud i panden. Indskuddet skal i så fald placeres lige bagved linjen gennem hornene. Sigt i retning af munden.

Hos hornløse geder placeres bolt pistolen på det højeste punkt af hovedet. Sigt i retning af kæbevinklen.

Placering af indskud hos heste

Heste: Placer bolt pistolen vinkelret på frontalknoglen (pandebeinet) lige over det punkt, hvor imaginære linjer fra øre til øje krydses.

Bedøvelsens effekt

Tegn på en effektiv bedøvelse efter skydning med boltpistol er:

- Øjeblikkelig kollaps
- Øjeblikkelig indsæt af tonisk krampefase (kroppen bliver stiv – ses dog kun kortvarigt hos svin)
- Klonisk krampefase (rytmiske trækninger i hele kroppen)
- Afslapningsfase
- Langsomme gangbevægelser af benene
- Apnoe
- Øjeæblets position er fikseret og pupillen dilateres gradvist
- Manglende cornea-refleks.

Tegn på utilstrækkelig bedøvelse efter skydning med boltpistol er:

- Ingen toniske/kloniske kramper
- Regelmæssig respiration
- Fokuserede øjenbevægelser
- Vokalisering under bedøvelsen
- Hoved-løften
- Cornea-refleks.

Kontrol af bedøvelsens effekt kan udover ovenstående parametre omfatte en overvågning af bedøvelsesproceduren og undersøgelse af et passende antal hoveder med skudhuller.

Stikning

Stikning skal ske umiddelbart efter skuddet er affyret (vejledende retningslinjer vil være inden 15 sekunder for får og svin og inden 50 sekunder for hest. For kvæg er intervallet ikke kritisk, forudsat at skuddet er placeret korrekt, og at afblødningen påbegyndes så hurtigt som muligt (vejledende retningslinje vil være inden 60 sekunder efter bedøvelse med penetrerende boltpistol²¹).

Som alternativ kan bruges rygmarvsstøder fx ved nødaflivning, men vær opmærksom på begrænsninger med hensyn til BSE hos kvæg.

Der henvises til oversigten med vejledning til vurdering af indikatorerne i forbindelse med overvågningen af bedøvelsens effekt i forbindelse med slagtning af kreaturer med forudgående bedøvelse, som ses af tabel 1 (side 18) og tillæg 2, figur 1 (side 57) .

²¹ Anbefalingen på et maksimalt stun-to-stick interval på 60 sekunder for kvæg efter bedøvelse med penetrerende boltpistol fremgår af Europarådets Recommendation No. R (91) 7, side 15.

- **B: Skydevåben med skarp ammunition**

Af sikkerhedsmæssige grunde bør aflivning med skydevåben med skarp ammunition reserveres til nødsituationer som f.eks. aflivning af farlige tyre og orner, som på grund af deres adfærd ikke kan bedøves på anden vis. Ved aflivning med skydevåben med skarp ammunition skal følgende være overholdt:

- der skal ske en alvorlig og uoprettelig ødelæggelse af hjernen forårsaget af slaget og et eller flere projektilers penetration
- sikring af skuddets placering
- korrekt patronladning og kaliber til aflivning af det pågældende dyr
- korrekt projektil type.

- **C og D: Dislokation af halsen og slag i hovedet**

Disse metoder må ikke anvendes rutinemæssigt og kun, hvis der ikke er adgang til andre bedøvelsesmetoder. De må således kun anvendes som reservemetode, hvis det andet bedøvelsesudstyr svigter.

Slag i hovedet må benyttes til bedøvelse af pattegrise, lam, kid, harer og fjerkræ med en levende vægt op til 5 kg, slaget skal være hårdt og præcist og forårsage ødelæggelse af hjernen.

En person må højst aflive 70 dyr dagligt ved disse metoder.

Se endvidere afsnittet om fjerkræ.

- **E. Bedøvelse med elektrisk strøm, der kun ledes gennem hovedet²²**

Ved el-bedøvelse af slagtedyr med el-tang (head-only) skal udstyret kontrolleres af virksomheden inden slagtestart. Det skal sikres, at:

- elektroderne er rene og intakte
- elforsyningen er i orden
- visning af strømstyrke og indikator for at bedøvelsesspænding fungerer
- apparaturet giver et lyd- eller lyssignal i det tidsrum, strømmen går gennem dyret
- apparaturet er forsynet med en anordning, som sætter apparaturet ud af funktion, hvis der ikke opnås den ønskede strømstyrke.

Udstyr til bedøvelse ved hjælp af elektrisk strøm skal være udstyret med en anordning, der viser og registrerer de elektriske nøgleparametre for hvert dyr, der bedøves (jf. forordningens bilag II, pkt. 4.1 og 5.10). Anordningen skal være placeret således, at den er fuldt synlig for personalet, og skal give en advarsel, der tydeligt kan ses og høres, hvis eksponeringstiden er kortere end påkrævet. De registrerede data skal opbevares i mindst et år²³.

²² Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

²³ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Metode

Spændingen og dermed strømmen, der ledes gennem hjernen, bestemmer hvor hurtigt tab af bevidsthed opnås. Der skal appliceres en minimumsstrømstyrke gennem hjernen jfr. tabellen. En vejledende retningslinje vil være i mindst 1 sekund for at opnå tilstrækkelig bedøvelse, idet der som minimum bør anvendes 240 V og 50 Hz.

For strømstyrken gælder Ohm's lov, idet strømstyrken er lig med spænding divideret med modstand (impedans). For at øge strømstyrken må spændingen sættes op eller modstanden reduceres.

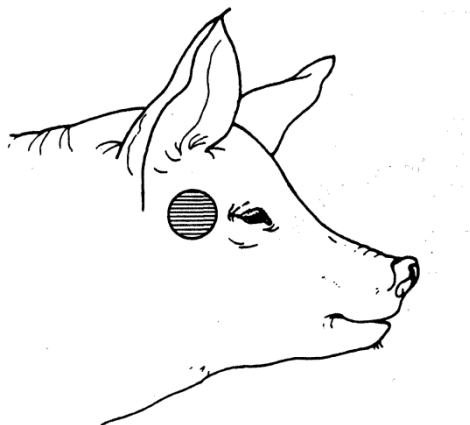
Det er en forudsætning for at opnå en effektiv bedøvelse, at der er god kontakt mellem dyrets hoved og elektroderne og at elektroderne tilpasses dyrets størrelse. Dårlig kontakt og mangelfuld renholdelse af elektroderne kan resultere i brænding af huden som tegn på øget elektrisk modstand. Elektroder skal derfor under brug jævnligt kontrolleres og om nødvendigt renses.

Påføring af en saltholdig opløsning på huden, hvor elektroderne skal placeres, kan reducere modstanden. Overbrusning af dyret med vand må ikke anvendes som metode til at mindske den elektriske modstand, da der er risiko for, at vandet leder strømmen uden om dyrets hjerne/hjerte. Eventuelt kan stedet, hvor elektroderne skal placeres, vådes.

Minimumsstyrker for bedøvelse, der kun ledes gennem hovedet, er følgende:

Dyrekategori	Får og geder	Svin
Minimumsstrømstyrke	1,00 A	1,30 A
Vejledende retningslinjer for minimumsvarigheden	2 sekunder	1 sekund

Elektroderne skal anbringes således, at strømmen ledes gennem dyrets hjerne. Den mest optimale placering er, at hver elektrode anbringes mellem ørebasis og den laterale øjenvinkel i hver side.

Placering af elektroder svin.

Placering af elektroder får.

Ved bedøvelse af får med el-tang skal man være opmærksom på, at får kan blive udsat for smertefulde elektriske stød, hvis der er lang uld på områderne, hvor elektroderne placeres. Hvis kontaktområderne er dækket af mere end et tyndt lag uld, må ulden barberes af. Elektroderne er ofte udformet med ”pigge”, der kan nå ind til huden gennem et tyndt lag uld.

Bedøvelsens effekt

Tegn på en effektiv bedøvelse efter el-bedøvelse er:

- Øjeblikkelig kollaps
- Øjeblikkelige toniske kramper (kroppen bliver stiv) efterfulgt af kloniske kramper (rytmiske trækninger i hele kroppen)
- Ingen regelmæssig respiration
- Fravær af palpebral- og corneal refleks²⁴
- Gradvis afslapning af kroppen.
- Øjeæblet roteret opad
- Dilaterede pupiller.

Tegn på utilstrækkelig bedøvelse efter el-bedøvelse er:

- Fravær af tonisk eller klonisk fase
- Tilstedeværelse af rytmisk vejtrækning
- Tilstedeværelse af palpebral- og corneal refleks
- Fokuserede øjenbevægelser
- Pupilkonstriktion
- Vokalisering
- Tilbagevenden af hoved-opretnings-refleks.

Stikning

Stikning skal for el-bedøvede af dyr ske i umiddelbar tilslutning til bedøvelsen. Som vejledende retningslinje skal dette ske inden 15 sekunder for svin og inden 8 sekunder for får.

• F: Elektrisk strøm, der ledes gennem dyret

Minimumsstrømstyrken for bedøvelse med elektrisk strøm, der ledes gennem dyret fra hoved til krop, ved at elektroderne placeres på hoved og krop, således at strømmen ledes gennem hjernen og hjertet desuden involveres, skal være 1 ampere for får og 1,30 ampere for svin. Som vejledende retningslinje minimum 1 sekund og højst 50 Hz for så vidt angår svin. Denne metode er en dødelig bedøvelse. Tid fra bedøvelse til stikning er derfor ikke afgørende, men stikningen skal dog ske hurtigst muligt. Ved håndtering af slagtekroppen kan hjertet evt. genoptage sin aktivitet, så kroppen skal håndteres med forsigtighed indtil afblødningen er afsluttet.

Der henvises til oversigten med vejledning til vurdering af indikatorerne til overvågningen af bedøvelsens effekt i forbindelse med slagtning af svin og får med forudgående el-bedøvelse ved brug af elektroder til hovedet (head-only), som ses af tabel 1 (side 18) og tillæg 2, figur 3 (side 59).

²⁴ EFSA Journal 2013;11(12):3523 om indikatorer til monitorering på svineslagterier, side 28

- **G: Vandbad hvor strøm ledes gennem dyret (se afsnit om fjerkræ)**

- **H: En høj koncentration kuldioxid²⁵**

Metode

For så vidt angår svin skal der anvendes en kuldioxidkoncentration på mindst 80 %, men det anbefales, at den er mindst 90 % i bundpositionen.

Virksomheden skal i deres egenkontrolprogram beskrive, om bedøvelsen kun er simpel bedøvelse (metoder der ikke medfører øjeblikkelig død) eller om metoden bruges til aflivning (metode der medfører døden), jf. artikel 4, stk.2.

Udstyr til bedøvelse ved hjælp af gas skal være udstyret, så det konstant kan måle, vise og registrere gaskoncentrationen og eksponeringstiden og give en advarsel, der tydeligt kan ses og høres, hvis gaskoncentrationen falder til under det krævede niveau. Gastemperaturen er også en vigtig faktor, som der skal være opmærksomhed på. Gasser må under ingen omstændigheder ledes ind i det kammer eller på det sted, hvor dyrene skal bedøves og aflives, på en sådan måde, at der kan opstå forbrændinger eller ophidselse som følge af frysning eller lav luftfugtighed, jf. forordningens Bilag 1, Kapitel II, pkt. 8. Dokumentation af disse tre parametre skal være skriftlig. Udstyrets anordning, der kan måle, vise og registrere parametrene, skal placeres således, at den er fuldt synlig for personalet. De registrerede data skal opbevares i mindst et år²⁶.

Bedøvelsens effekt

Tegn på en effektiv bedøvelse med CO₂ er:

- Fravær af rytmisk vejrtrækning, enkelte gisp der må være til stede kortvarigt er acceptabelt
- Ingen muskeltrækninger må findes
- Der skal være fravær af spontan øjeblinken
- Cornea-refleks må være til stede kortvarigt hos under 5 % af dyrene, forudsat at andre reflekser er fraværende.

Cornea-refleksen undersøges umiddelbart inden stikning med en almindelig blyant eller et andet redskab med tilsvarende spids. På det åbne øje berøres hornhinden ganske let, idet blyanten holdes i en vinkel på 45 grader. Berøringen skal gentages 3-4 gange hurtigt efter hinanden.

²⁵ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

²⁶ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Tegn på utilstrækkelig bedøvelse med CO₂ er:

- Regelmæssig respiration
- Øjenreflekser
- Ekscitation
- Spontan øjenblinken
- Bevidste bevægelser.

Stikning

Den tid, der maksimalt bør gå fra dyrene forlader bedøveren til stikning, er afhængig af CO₂-koncentration og eksponeringstid. Med reference til den rapport, der danner baggrund for EFSA's udtalelse fra 2004, kan følgende retningslinjer gives:

Eksponeringstid (sekunder)	Stun-stick interval (sekunder)
120	30
130	45
140	60
150	75
160	90

Der henvises til oversigten med vejledning til vurdering af indikatorerne i forbindelse med overvågning af bedøvelsens effekt ved slagtning af svin med forudgående CO₂ bedøvelse, som ses af tabel 1 (side 18) og tillæg 2, figur 2 (side 58)

- **I: Kuldioxid i to faser (ikke aktuelt p.t.)**
- **J: Kuldioxid i forbindelse med inaktive gasser (ikke aktuelt p.t.)**
- **K: Inaktive gasser - fx argon eller nitrogen (ikke aktuelt p.t.)**

3.6.1 Reserveudstyr

Der skal være umiddelbar adgang til funktionsdygtigt reserveudstyr, hvis der opstår fejl på det primære bedøvelsesudstyr, eller der er behov for aflivning af anden årsag. Udstyret skal forefindes i slagtestedets umiddelbare nærhed og skal være klar til brug. Reserveudstyret behøver ikke nødvendigvis at være bedøvelsesudstyr inden for den samme metode. Eksempelvis kan en boltpistol være reservebedøvelsesudstyr i tilfælde af at et CO2 bedøvelsesanlæg svigter.

Anbefalet back-up metode:

Første bedøvelsesmetode	Back-up bedøvelsesmetode
Elektrisk	Elektrisk eller mekanisk
Mekanisk	Elektrisk eller mekanisk
Gas	Mekanisk ²⁷

3.7 Aflødning

Aflødningen skal påbegyndes så hurtigt som muligt efter bedøvelsen og skal være hurtig og kraftig, og være fuldført inden dyret kommer til bevidsthed. Der må ikke foretages yderligere behandling eller skoldning, før dyret er dødt (se også under afsnit 3.6)

3.8 Virksomhedens kontrol af fravær af livstegn

Det skal kontrolleres, at dyret er dødt forud for skoldning, eller anden behandling. Der skal foretages kontrol for fravær af livstegn hos alle dyr, og kontrollen for fravær af livstegn skal baseres på mere end en indikator jf. bilag III, pkt. 3.2 i aflivningsforordningen. Baggrunden for vurderingen af, at bedøvelsens effekt og fravær af livstegn skal baseres på mere end en indikator er, at brug af en enkelt indikator til at fastslå bevidstløshed let kan medføre fejl, dels fordi manglende kontrol af livstegn kan få alvorlige følger for dyrevelfærden, hvis dyrene skoldes eller behandles, men de stadig har smerteopfattelse. Dyrene må således ikke lades ude af syne, før man er sikker på, at de er døde.

Indikatorer til brug ved kontrol for fravær af livstegn er; fravær af vejtrækning, aflødning, fravær af muskeltonus og pupil størrelse (udvidede pupiller).

²⁷ Jfr. EFSA's rapport vedrørende bedøvelse og aflivning af dyr 2004, s. 44, tabel 6-1

4. Fjerkræ

4.1 Generelle forhold

På de store fjerkræslagterier benyttes der p.t. kun bedøvelse af kyllinger i vandbad.

Der skal endvidere gøres opmærksom på ”Vejledning om dyrevelfærdskontrol på fjerkræslagterier” af 10. november 2011 http://fvst-intranet/SiteCollectionDocuments/Fagligt/Koedkontrollen/AM-%20og%20PM-kontrol/Fjerkræ/Vejledning_til_dyrevelfaerdskontrol_fjerkrae.pdf

4.2 Modtagelse/flytning af containere

Slagteriet har ansvaret for, at dyrene bliver aflæst så hurtigt som muligt efter ankomsten og slagtes uden unødigt forsinkelse. Tiden, fra pålæsningen er tilendebragt hos producenten og indtil slagtingen påbegyndes, må maksimalt være 12 timer jfr. transportforordningens bestemmelser. Slagteriets dyrevelfærdsansvarlige (eller en person der rapporterer direkte til denne) skal vurdere dyrene ved ankomsten. For hvert læs angives en række oplysninger bl.a. oplysninger om leverandør, vægt, ankomstdato og -tidspunkt tydeligt på staldskemaet. Alternativt kan oplysningerne være angivet på elektronisk skærm placeret ved modtagelsen.

Kødkontrollen gennemfører AM-kontrol og velfærdskontrol på alle modtagne læs.

Dyrene skal slagtes uden unødigt forsinkelse, dog slagtes kyllingerne fra samme hus sædvanligvis samlet af hensyn til registrering af diverse besætningsoplysninger.

4.3 Opstaldning²⁸

Opstaldede dyrs almene tilstand og velbefindende skal kontrolleres regelmæssigt af den dyrevelfærdsansvarlige eller af én med tilsvarende kompetencer. Der skal specielt være opmærksomhed på fastklemte vinger, ben og hoveder.

Med hensyn til ventilation skal der være et system, der sikrer, at dyrene konstant er sikret under hvilke som helst vejrforhold. Hvis virksomheden har et mekanisk ventilationsanlæg, skal der etableres en alarm, der udløses ved driftsforstyrrelser, og et nød anlæg. Kyllinger skal placeres hensigtsmæssigt i henhold til ventilatorer, så ventilatorerne ikke er til gene for de kyllinger, der sidder yderst i containerne.

Opstaldningsområdet skal være forsynet med tilstrækkelig, enten fast eller bærbar, belysning med henblik på at muliggøre inspektion af dyrene under opstaldning på et hvilket som helst tidspunkt.

Varmestress hos kyllingerne kan forårsages af ugunstige vejrforhold i kombination med forhold under indfangning/transport. Med henblik på at undgå, at dyrene dør som følge af varmemstress m.m. kan det være nødvendigt at supplere nedkølingen fra ventilationen med forstøvning af vand og evt.

²⁸ Herved forstås fjerkræsoophold i containere på slagteriets areal

udlægning af skælis i modtageområdet. For at undgå at kyllingerne dør af kulde f.eks. efter at have været udsat for kulde under transporten, kan der bruges varmekanoner i staldområdet.

Hvis containere stables, skal der træffes nødvendige forholdsregler for at:

- begrænse, at dyr rammes af urin og ekskrementer fra andre dyr, der er anbragt højere oppe
- sikre containernes stabilitet
- sikre, at ventilation ikke forhindres.

4.4 Transport på båndsystemer

Containere sættes på transportbånd, der fører kyllingerne frem til ophængeområdet. Nedstablingen kan være et kritisk område med risiko for klemskader.

Containere, hvori der transporteres dyr, skal holdes i god stand. De skal behandles varsomt, navnlig, hvis de har perforeret eller fleksibel bund, og

- må ikke kastes, slippes eller væltes og
- skal så vidt muligt læsses og aflæsses horisontalt og mekanisk. Containerne skal om muligt aflæsses individuelt.

4.5 Fastholdelse, ophængning i bøjler.

Dyret må først ophænges i bøjlerne, når der er mulighed for at bedøve eller afbløde dyrene så hurtigt som muligt. Slagtebåndet skal udformes således, at de ophængte fugle ikke er ved bevidsthed i mere end et minut²⁹. Ophængte ænder, gæs og kalkuner må dog ikke være ved bevidsthed i mere end to minutter.

Udstyret skal være udformet således, at dyrene kæmper og klager sig mindst muligt, når de fastholdes, herunder skal bøjlerne tilpasses fjerkræets benstørrelse for at minimere unødvendige smerter.³⁰

Bøjlerne skal være våde, før fjerkræets ben kommer i kontakt med dem. Bøjlerne skal desuden være rene og fri for afrevne kyllingefødder.

Særligt dæmpet blåt lys i området, passende tæt placering af bøjler og diverse brystplader virker beroligende. Ligeledes bør skarpe sving og stejle kædeforløb undgås.

Fjerkræet skal ophænges i begge ben, og ophængningen skal foregå skånsomt. Specielt skal benene føres roligt ind i bøjlerne. Postmortem-fund, i form af fugle med blødninger og/eller friske brud på ben og vinger, bør give anledning til ekstraordinær kontrol med ophængning.

²⁹ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

³⁰ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Frasortering af små kyllinger

Frasorterede fugle, der er for små til vandbadet og til at fastholdes i bøjlerne, skal frasorteres og aflives hurtigst muligt ved en alternativ metode som f.eks.;

- CO₂,
- elektrisk bedøvelse som ledes gennem hovedet,
- anvendelse af slag i hovedet til bedøvelse af fjerkræ med en levende vægt på op til 5 kg straks efterfulgt af aflivning ved cervikal dislokation
- anvendelse af boltpistol til bedøvelse efterfulgt af afblødning ved overskæring af begge halspulsårer.

Ifølge forordningen anses dislokation af halsen for at være en reservemetode/back-up metode i forbindelse med bedøvelse, og bør derfor kun anvendes på fugle, der forud er bedøvet.

Det skal endvidere sikres, at frasorterede fugle aflives så hurtigt efter frasortering og, at fuglene ikke kommer til at ligge i flere lag og derved risikerer at kvæle hinanden.

Tilskadekomne kyllinger

Synligt tilskadekomne kyllinger må ikke ophænges til bedøvelse i vandbad, men skal sorteres fra og aflives hurtigst muligt.

Hovedparten af de tilskadekomne kyllinger er kyllinger, der har indfangningsskader. Disse skader vedrører hovedsagelig vingerne. Frasorterede synligt tilskadekomne kyllinger kan aflives efter samme metoder, som nævnt under frasortering af små kyllinger.

Bedøvelse ved slag i hovedet efterfulgt af aflivning ved dislokation af halsen, er en metode som kan anvendes til såvel frasorterede som tilskadekomne kyllinger.

Driftsstop

Hvis der er driftsforstyrrelser eller lignende, og man ikke kan hente kyllingerne ind fra slagtebåndet på grund af manglende adgang, skal spændingen og dermed strømstyrken sættes op, så kyllingerne aflives i vandbadet. Kyllinger, der ikke aflives på denne måde, skal tages af båndet og aflives ved reservemetode. Der skal være nem adgang til alle kyllingerne³¹.

Virksomhedens standardprocedurer bør beskrive håndtering af alle kyllinger i tilfælde af stop på kæden, strømsvigt m.v.

³¹ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Reservemetoder til bedøvelse/aflivning.

Som reservemethode kan der benyttes:

- slag i hovedet til fjerkræ med en levende vægt op til 5 kg.
- dislokation af halsen til fjerkræ med en levende vægt op til 3 kg. Dislokation af halsen skal udføres med et stræk og rotation af halsen for at sikre, at blodkarrene samt rygmarven overrives.

En person må højst aflive 70 dyr dagligt ved disse metoder. Slag i hovedet eller dislokation af halsen må ikke anvendes rutinemæssigt.

Aflivning af frasorterede små kyllinger og synligt tilskadekomne kyllinger kan foretages ved: Forudgående bedøvelse med slag i hovedet og efterfølgende aflivning ved dislokation af halsen.

Aflivning af kyllinger i forbindelse med driftsforstyrrelser eller lignende kan foretages ved: slag i hovedet eller dislokation af halsen som reservemethode men ikke rutinemæssigt. Dislokation af nakken uden slag i hovedet er stadig tilladt som reservemethode.

4.6 Virksomhedens kontrol af bedøvelsen

Indikation for utilstrækkelig bedøvelse af fjerkræ i vandbad er:

- Tilstedeværelse af cornea refleks
(kan ikke stå alene som indikator men sammenholdes med tilbagevenden af vejtrækning³²)
- Tilbagevenden af rytmisk vejtrækning
- Bevidste bevægelser som f.eks. vingebasken
(vingesitren kan accepteres, da de vurderes at være små ubevidste muskelkontraktioner)
- Vokalisering
- Tilstedeværelse af kamrefleks
- Reaktion ved overskæring af halsen

Vurderingen af bedøvelsens effektivitet skal foretages regelmæssigt i perioden mellem afslutningen af bedøvelsesprocessen og dødens indtræden ved iagttagelse af indikatorerne vist ovenfor samt som vist i tabel 2 på side 38. Kontrol med bedøvelseseffekten skal udføres lige efter bedøvelsen/udgang af vandbadet, under overskæring af halsen og under afblødning, jfr. Tabel 2. Der henvises til oversigten med vejledning til vurdering af indikatorerne i forbindelse med overvågningen af bedøvelsens effekt ved slagning af fjerkræ med forudgående el-bedøvelse, som ses af tabel 2 (side 38) og tillæg 2, figur 4 (side 60)

³² EFSA Journal 2012;10(6):2757, side 14, Scientific Opinion on the electrical requirements for waterbath stunning equipment applicable for poultry

For fjerkræslagterier gælder de samme krav for kontrol af bedøvelsens effekt som for alle andre slagterier. Kravene er beskrevet i afsnit 3.6 Bedøvelse.

Også for fjerkræ gælder det, at man skal anvende mere end én indikator ved vurdering af bedøvelsens virkning og dermed er det ikke tilstrækkeligt at bruge hornhinderefleks som den eneste indikator. Dette gælder uanset hvilken bedøvelsesmetode der bliver anvendt. Baggrunden for vurderingen af, at bedøvelsens effekt og fravær af livstegn skal baseres på mere end en indikator er, at brug af en enkelt indikator til at fastslå bevidstløshed let kan medføre fejl, dels fordi manglende kontrol af livstegn kan få alvorlige følger for dyrevelfærden, hvis dyrene skoldes eller behandles, men de stadig har smerteopfattelse.

Anbefalede indikatorer til vurdering og kontrol af mangelfuld bedøvelse - fjerkræ		
Bedøvelse/trin i bedøvelsesprocessen	Efter bedøvelse (mellem udgangen af vandbadet indtil overskæring af halsen)	Under afblødning
elektrisk vandbad	ingen toniske krampe vejtrækning spontan øjeblinken Derudover: corneal og/eller palpebral refleks vokalisering	basker med vingerne (vingesitren kan accepteres)* vejtrækning Derudover: corneal og/eller palpebral refleks spontan synkning rysten med hovedet
gas bedøvelse	vejtrækning muskel tonus baske med vingerne spontan øjeblinken Derudover: corneal og/eller palpebral refleks vokalisering	vejtrækning muskel tonus baske med vingerne Derudover: corneal og/eller palpebral refleks

Tabel 2. Oversigt over anbefalede indikatorer til vurdering og kontrol af mangelfuld bedøvelse af fjerkræ. **Kilde:** EFSA udtalelse fra 2013 om monitorering på fjerkræslagterier³³.

*Vingebasken vurderes som bevidste bevægelser, og må ikke forekomme. Vingesitren kan accepteres, da de vurderes at være små ubevidste muskelkontraktioner.

³³ EFSA Journal 2013;11(12);4521, 46, Scientific Opinion on monitoring procedures on slaughterhouses for poultry

4.6 Bedøvelse i vandbad³⁴

Konstruktion af slagtebånd og vandbad

- Slagtebåndet skal udformes og placeres således, at de ophængte fugle ikke møder nogen forhindringer, og dyrene forstyrres mindst muligt.
- Mellem stedet hvor fuglene ophænges og vandbadet, skal fuglene beroliges ved hjælp af et system, der er i berøring med fuglenes bryst.
- Der skal, som ovenfor nævnt, være nem adgang til hele slagtebåndet indtil indgangsstedet til skoldekarret, i tilfælde af, at det bliver nødvendigt at fjerne dyr fra slagtekæden.
- Udstyret skal være forsynet med en elektrisk isoleret indgangsrampe, og det skal udformes og vedligeholdes på en sådan måde, at det undgås, at vandet løber over ved indgangen.
- Vandbadet udformes således, at fuglenes nedsænkingsniveau let kan justeres.
- Det vil være hensigtsmæssigt at tilsætte salt i vandbadet for at forbedre ledningsevnen. Kontinuerlig tilsætning af 1 % NaCl anbefales.
- Elektroderne i vandbadet skal strække sig i hele vandbadets længde. Vandbadet udformes og vedligeholdes således, at bøjlerne, når de passerer hen over vandet, hele tiden er i kontakt med en stang, der er forbundet til jord.
- Udstyr til bedøvelse i vandbad skal være udstyret med en anordning, der viser og registrerer de anvendte elektriske nøgleparametre. De registrerede data opbevares i mindst et år³⁵.

Metode

Når fjerkræ bedøves i grupper i et vandbad, skal der holdes en spænding, der er tilstrækkelig høj til at frembringe en strømstyrke, som er kraftig nok til at hvert fjerkræ konstant er bedøvet. For både høj og lav frekvent bedøvelse gælder, at eksponeringstiden, der kræves for at opnå en tilstrækkelig langvarig bedøvelse, varierer dels med fuglearten og dels med den anvendte frekvens. Varigheden af bedøvelsen nedsættes med øget frekvens. Dybde og varighed af bedøvelsen afhænger således af frekvens og strømstyrke. Fjerkræet skal udsættes for de krævede strømstyrker i mindst 4 sekunder.

Spændingen (V) skal være høj nok til at sikre flg. gennemsnitlige minimumsstrømstyrke (mA) pr. dyr ved forskellige frekvenser:

Frekvens (Hz)	Kyllinger	Kalkuner	Ænder og gæs
< 200 Hz	100 mA	250 mA	130 mA
200 til 400 Hz	150 mA	400 mA	Ikke tilladt
400 til 1500 Hz	200 mA	400 mA	Ikke tilladt

³⁴ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

³⁵ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Strømstyrken, der skal være lig med ovennævnte tal gange antallet af dyr i bedøvelseskarret, skal kunne aflæses på et amperemeter. Det samme gælder frekvensen. Begge skal som minimum kontrolleres ved slagtestart, og ved ændringer i størrelsen på de slagtede dyr. Ved slagtestart er det vigtigt, at virksomheden sikrer, at karret er reguleret i højden, så vandstanden passer til størrelsen på de pågældende dyr. Hovedet skal være fuldstændig under vand, og kyllingerne nedsænket til vingebasis, og således at vingerne ikke rører vandet før hovedet for at undgå pre-stun shocks. Vejledende retningslinjer for tidsrummet fra ophængning til bedøvelse er mindst 12 sekunder, for at dyrene får tid til at falde til ro.

4.7 Stikning

Stikning bør ske hurtigst muligt, men som retningslinje indenfor 20 sekunder efter bedøvelsen³⁶. Ved rituel slagtning af fjerkræ ved bedøvelse i vandbad er der dog fastsat nationale krav om, at der maksimalt må gå et tidsrum på 5 sekunder fra, at det enkelte dyr forlader vandbadet til, at dyret rammer knivene, jf. § 11 i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr³⁷.

Stikning med automatisk halsskæring

Når fjerkræ slagtes ved hjælp af automatisk halsskæring, skal knivene indstilles sådan, at begge blodårer overskæres på en effektiv måde. Der skal være en back-up slagter. Hvis halsskæringen ikke har fungeret effektivt, skal fuglene straks slagtes manuelt. De specifikke forhold skal fremgå af virksomhedernes egen beskrivelse.

Manglende stikning

Ved forekomst af manglende stikning skal der straks gribes ind med henblik på at undgå fremtidige tilfælde.

4.8 Aflødning

Der skal være nem adgang til hele slagtebåndet indtil indgangsstedet til skoldekarret, i tilfælde af at det bliver nødvendigt at fjerne dyr fra slagtekæden³⁸. Tidsintervallet fra stikning til skoldning bør som retningslinje være minimum 20 sekunder.

4.9 Virksomhedens kontrol af fravær af livstegn

Det skal kontrolleres, at dyret er dødt forud for skoldning eller anden behandling. Der skal foretages kontrol for fravær af livstegn hos alle dyr, og kontrollen for fravær af livstegn skal baseres på mere end én indikator jf. bilag III, pkt. 3.2 i aflivningsforordningen.

³⁶ EFSA Journal 2012;10(6):2757, side 15, Scientific Opinion on the electrical requirements for waterbath stunning equipment applicable for poultry

³⁷ Bekendtgørelse nr. 135 af 14. februar 2014 om slagtning og aflivning af dyr

³⁸ Vær opmærksom på overgangsbestemmelser, jfr. Tillæg 1 til denne vejledning

Indikatorer, som jf. EFSA's udtalelse om monitorering³¹, kan anvendes til vurdering af fravær af livstegn, er;

- Fravær af vejtrækning
- Fravær af corneal- og/eller palpebral refleks
- Pupilstørrelse (stor pupil indikerer, at dyret er dødt)
- Korrekt gennemført afblødning.

Dyrene må ikke lades ude af syne, førend at man er sikker på, at de er døde.

5. Slagtning efter religiøse ritualer

Når dyr slagtes ved særlige metoder, der er foreskrevet af religiøse ritualer, finder kravene til bedøvelsesmetoder i aflivningsforordningens artikel 4, stk. 1 ikke anvendelse, **men** slagtningen skal foregå på et slagteri jf. artikel 4, stk. 4. i aflivningsforordningen og § 9 i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr.

I henhold til artikel 26, stk. 2 i aflivningsforordningen kan EU medlemsstaterne vedtage nationale regler, der har til formål at sikre en mere omfattende dyrebeskyttelse på aflivningstidspunktet end den, der fremgår af forordningen, herunder i forhold til slagtning af dyr efter religiøse ritualer.

I Danmark er der med bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr³⁹, som supplerer aflivningsforordningen, fastsat strengere nationale regler for slagtning af dyr efter religiøse ritualer.

Den 17. februar 2014 trådte den gældende bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr i kraft, jf. ovenfor under afsnit 1. Indledning. Denne bekendtgørelse indeholder især ændringer i forhold til reglerne om slagtning efter religiøse ritualer:

Det er i Danmark tilladt at slagte dyr efter religiøse ritualer, men det er fra og med 17. februar 2014 **kun** tilladt at slagte dyr efter religiøse ritualer **med** forudgående bedøvelse, jf. § 9, stk. 1 i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr.

Det er i bekendtgørelsen præciseret, at det alene er dyrearterne kvæg, får, geder og slagtekyllinger, der kan slagtes efter religiøse ritualer, jf. § 9, stk. 1 i bekendtgørelsen.

Kravene til fastholdelse af kvæg i forbindelse med slagtning af kvæg efter religiøse ritualer er skærpet, idet der til fastholdelse af dyret skal anvendes en boks, jf. § 10, stk. 1, nr. 2 i bekendtgørelsen.

³⁹ Bekendtgørelse nr. 135 af 14. februar 2014 om slagtning og aflivning af dyr

Aldersgrænsen for brug af den ikke-penetrerende bolt pistol til bedøvelse af kvæg er nedsat til 8 måneder, jf. § 10, stk. 1, nr. 1 i bekendtgørelsen. Samme aldersgrænse gælder for får og geder.

Det er præciseret, at såfremt bedøvelsen ikke er effektiv efter første skud med en ikke-penetrerende boltanordning, skal dyret straks skydes med en penetrerende boltanordning eller bedøves ved brug af elektrisk strøm, jf. § 10, stk. 1, nr. 3 i bekendtgørelsen.

Slagtning af dyr efter religiøse ritualer i Danmark er kun tilladt efter reglerne i kapitel 4 (§§ 9-11) i bekendtgørelsen. Slagtingen skal som hidtil foregå på et slagteri, og det er fortsat et krav, at slagterier, der ønsker at slagte dyr efter religiøse ritualer, anmelder dette forudgående til Fødevarestyrelsen.

5.1 Anmeldelse af slagting efter religiøse ritualer

Slagterier, der ønsker at slagte efter religiøse ritualer, skal anmelde dette forudgående til Fødevarestyrelsen, jf. § 12 i bekendtgørelse om slagting og aflivning af dyr⁴⁰. Såfremt der allerede er sket anmeldelse i henhold til bekendtgørelse nr. 1302 af 17. december 2012 om slagting og aflivning af dyr, vil den tidligere anmeldelse forsat være gældende, og der skal ikke indsendes ny anmeldelse. Anmeldelse skal ske ved brug af formular, som findes på Fødevarestyrelsens hjemmeside (www.fvst.dk under Selvbetjening/Blanketter). Af formularen fremgår også hvortil anmeldelsen skal sendes (Sekretariatet for Kødkontrollen, Sønderskovvej 5, 8520 Lystrup).

Der skal endvidere ske afmelding til Kødkontrollen ved ophør af virksomhed med slagting af dyr efter religiøse ritualer. Afmeldingen skal ske ved påtegning på kopi af den tidligere indsendte anmeldelse.

5.2 Definition af slagting efter religiøse ritualer

Det er i § 2, stk. 3 i bekendtgørelse om slagting og aflivning af dyr præciseret, hvad der (i bekendtgørelsens forstand) skal forstås ved slagting efter religiøse ritualer. Det er med præciseringen tydeliggjort, at ved slagting og aflivning af dyr, hvor der anvendes en af de i forordningens bilag I nævnte bedøvelsesmetoder, er der ikke (i bekendtgørelsens forstand) tale om slagting efter religiøse ritualer.

Der kan i trossamfund eller i den offentlige debat blive talt om religiøs slagting på baggrund af de ritualer, der måtte være i forbindelse med en slagting, herunder f.eks. at der læses en bøn, mens dyrene bliver slagtet, men såfremt der i forbindelse med slagtingen anvendes en bedøvelsesmetode, som er omfattet af og opfylder kravene i bilag I i forordningen, er der ikke i bekendtgørelsens forstand tale om slagting af dyr efter religiøse ritualer.

Reglerne i aflivningsforordningen og bekendtgørelse om slagting og aflivning af dyr vedrører dyrevelfærdsmæssige forhold, og det vigtige er således, om de anvendte bedøvelsesmetoder lever op til kravene i aflivningsforordningens bilag I - ikke om der f.eks. har været læst en bøn "over dyrene" i forbindelse med slagtingen. Såfremt der ikke er tale om slagting efter religiøse ritualer i bekendtgørelsens forstand, skal der ikke ske anmeldelse af slagtingen til Kødkontrollen.

⁴⁰ Bekendtgørelse nr. 135 af 14. februar 2014 om slagting og aflivning af dyr

5.3 Overvågning og kontrol af rituel slagtning

I henhold til aflivningsforordningens artikel 5 om kontrol af bedøvelsen samt artikel 16 om overvågningsprocedurer på slagteriet, skal virksomhedsledere sikre, at de personer, der er ansvarlige for bedøvelsen, eller andet dertil udpeget personale regelmæssigt kontrollerer, at dyrene ikke viser nogen tegn på bevidsthed eller smerteopfattelse i tidsrummet mellem afslutningen af bedøvelsesprocessen og dødens indtræden. Kontrollen skal udføres på en tilstrækkelig repræsentativ stikprøve af dyr, og hyppigheden fastlægges under hensynstagen til resultatet af tidligere kontrol og alle faktorer, der kan have indflydelse på bedøvelsesprocessens effektivitet. Se også afsnit 3.5, 3.8 og 4.6. Slagteriets overvågningsprocedurer skal beskrive præcist, hvordan kontrollen af bedøvelsen skal udføres.

Ved slagtning af dyr efter religiøse ritualer, hvor der anvendes en bedøvelses-/aflivningsmetode, som ikke lever op til kravene i aflivningsforordningens bilag I over bedøvelsesmetoder med tilhørende specifikationer, skal der være meget mere opsyn og vurdering af bedøvelsens effekt, end når der anvendes en bedøvelsesmetode, der fremgår af aflivningsforordningens bilag I. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at kontrollen af bedøvelsens effektivitet i forbindelse med slagtning af dyr efter religiøse ritualer skal udføres på en større stikprøve af dyr med større hyppighed end for kontrol af bedøvelse efter metoder, som fremgår af aflivningsforordningens bilag I, jf. artikel 5 i forordningen. Se også afsnit 3.5 og 4.6.

Aftagere af kød fra rituelt slagtet fjerkræ kræver, at fuglene ikke dør af bedøvelsen, og at der er udviklet en test, hvor kyllingen bedøves og observeres efter, at den er taget væk fra slagtelinjen. Ved denne observation registreres tiden for bl.a. genoptagelse af vejtrækning, tonus i hals og evnen til igen at kunne stå på benene. Kontrol af disse krav er ikke en myndighedsopgave.

5.4 Specifikke krav til bedøvelse i forbindelse med slagtning efter religiøse ritualer

Bedøvelse af fjerkræ i vandbad:

Ved slagtning af kyllinger efter religiøse ritualer med forudgående bedøvelse i vandbad skal slagteriet opfylde en række krav i forbindelse med aflivningen. Disse krav fremgår af § 11 i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr.

Bedøvelse af kreaturer med ikke-penetrerende boltanordning:

Brug af ikke-penetrerende boltpistol til bedøvelse af kvæg, får og geder er forbudt til dyr under 8 måneder og tyre over 24 måneder, jf. § 10, stk. 1, nr. 1 i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr. Der er en række skærpede krav i forbindelse med brugen af ikke-penetrerende boltanordning. De skærpede krav fremgår af § 10 i bekendtgørelsen.

Kraniebrud må ikke forekomme ved brug af ikke-penetrerende boltpistol. Der er her tænkt på kraniebrud hos dyr med immature knogler (umodne og dermed ikke fuldt sammenvoksede og forbenede knogler), idet der i tilfælde af kraniebrud hos disse dyr er en øget risiko for, at dyret ikke bliver effektivt bedøvet, idet kraften fra boltpistolens slag kan forplantes især ud i vækstlinjerne mellem de ikke fuldt sammenvoksede immature knogler, i stedet for at kraften fra slaget forplantes i hjernen og dermed gør dyret bevidstløs.

For at undgå kraniebrud hos dyr med immature knogler ved brug af ikke-penetrerende bolt pistol er der i reglerne i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr fastsat en aldersgrænse for brugen af den ikke-penetrerende boltanordning. Derfor må ikke-penetrerende boltanordning ikke anvendes til dyr under 8 måneder.

Det er vigtigt, at bedøvelsen udføres efter nøje instruktion med et korrekt tryk og på fastholdt dyr med fikseret hoved. Dyrrets reflekser skal løbende tjekkes for, at det sikres, at dyret er bedøvet og bevidstløst under hele forløbet, hvilket er en indarbejdet del af bestemmelserne i artikel 5 i aflivningsforordningen.

5.5 Dokumentationskrav i forbindelse med slagtning efter religiøse ritualer

Af § 9 i bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr⁴¹ fremgår det at:

- Slagtning efter religiøse ritualer skal foregå på et slagteri
- Kødet eller andre dele fra dyret skal helt eller delvist forventes afsat til eller afsat med henblik på videresalg til befolkningsgrupper, der efterspørger dyr slagtet efter religiøse ritualer
- Dokumentation for afsætning eller forventet afsætning skal på forlangende kunne forevises for kontrolmyndigheden.

På baggrund af den forudgående anmeldelse til Fødevarestyrelsen om slagtning af dyr efter religiøse ritualer, jf. ovenfor under afsnit 5.1. Anmeldelse af slagtning efter religiøse ritualer, skal slagterier således til enhver tid kunne fremvise dokumentation for, at kødet eller andre dele fra dyr slagtet efter religiøse ritualer helt eller delvis er eller forventes afsat til eller afsat med henblik på videresalg til befolkningsgrupper, der efterspørger dyr slagtet efter religiøse ritualer.

Som dokumentation for faktisk afsætning eller forventet afsætning kan slagteriet blandt andet anvende:

- Ordre eller ordrebekræftelser.
- Fakturaer
- Kunde krav/handelsaftaler, herunder særlige papirer fra aftagere omfattende krav til at dyrene slagtes efter religiøse ritualer
- Diverse certifikater, hvoraf det fremgår, at kødet er afsat til ovennævnte befolkningsgrupper.
- Andre salgsbeviser.

Forventet afsætning kan endvidere dokumenteres på baggrund af virksomhedens aktuelle handelsmønster indenfor det seneste halve år.

Slagteriet skal føre en oversigt over antal dyr og arten af dyr, der er slagtet efter religiøse ritualer, med angivelse af slagtedatoer. Oversigten skal kunne fremvises til enhver tid.

⁴¹ Bekendtgørelse nr. 135 af 14. februar 2014 om slagtning og aflivning af dyr

Dokumentation for afsætning eller forventet afsætning skal på forlangende og til enhver tid kunne forevises for kontrolmyndigheden.

Der stilles ikke krav om at slagteriet kan dokumentere "kilo for kilo" set i forhold til kilo kød fra dyr slagtet efter religiøse ritualer og mængde afsat kød, men dokumentationen skal på overbevisende måde sandsynliggøre, at dyr slagtet efter religiøse ritualer er slagtet med en berettiget forventning fra slagteriets side om, at kødet enten allerede er afsat eller vil kunne blive afsat til de nævnte befolkningsgrupper.

Dokumentationskravet kan betyde, at nogle slagterier må indarbejde procedurer, der sikrer den fornødne dokumentation fx. krav om skriftlige ordrer eller yderligere tekst på ordre, ordrebekræftelser eller fakturaer, således, at det klart fremgår, at der er tale om en bestilling på kød eller andre dele fra dyr slagtet efter religiøse ritualer og afsætning til befolkningsgrupper, der efterspørger kød fra dyr slagtet efter religiøse ritualer.

6. Kompetencebevis

Aflivningsforordningen fastsætter, at det fra den 1. januar 2013 er et krav, at slagteriarbejdere, der udfører de i forordningens artikel 7, stk. 2 nævnte slagteoperationer, skal være i besiddelse af et kompetencebevis.

Det drejer sig om følgende slagteoperationer:

- a) håndtering og pasning af dyr inden fastholdelse
- b) fastholdelse af dyr med henblik på bedøvelse eller aflivning
- c) bedøvelse af dyr
- d) vurdering af bedøvelsens virkning
- e) ophængning eller ophejsning af levende dyr
- f) afblødning af levende dyr og
- g) slagtning i overensstemmelse med forordningens artikel 4, stk. 4.

Kompetencebevis opnås ved deltagelse i kursus med afsluttende prøve eller i en overgangsperiode efter en forenklet procedure, jf. artikel 21 og artikel 29, stk. 2 i aflivningsforordningen samt bekendtgørelse om uddannelse af personer, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter på slagteri (i det følgende benævnt bekendtgørelsen)⁴². De nærmere regler for opnåelse af kompetencebevis fremgår af bekendtgørelsen.

⁴² Bekendtgørelse nr. 902 af 4. september 2012 om uddannelse af personer, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter på slagteri (med senere ændringer)

Kompetencebeviser skal indeholde oplysninger om, hvilke dyrekategorier og hvilken type udstyr beviset er gældende for. Det skal endvidere af beviset fremgå, at beviset er gældende for enten de i forordningens artikel 7, stk. 2 nævnte slagteoperationer eller de i forordningens artikel 7, stk. 2 nævnte slagteoperationer med undtagelse af rituel religiøs slagting.

Kompetencebeviser opnået ved deltagelse i kursus med afsluttende prøve udstedes af en af Fødevarestyrelsen godkendt kursusudbyder på formular, som findes på Fødevarestyrelsens hjemmeside, jf. bekendtgørelsen. Kompetencebeviser opnået efter forenklet procedure udstedes ligeledes af en af Fødevarestyrelsen godkendt kursusudbyder på formular, som ligeledes findes på Fødevarestyrelsens hjemmeside, jf. bekendtgørelsen.

Der vil ikke være forskel på gyldigheden af kompetencebeviser, udstedt efter bestået afsluttende prøve, eller kompetencebeviser, udstedt efter den forenklete procedure. Den eneste forskel vil kunne være, at kompetencebevis opnået efter forenklet procedure eventuelt ikke omfatter rituel religiøs slagting. Kompetencebevis, opnået ved kursusdeltagelse med afsluttende prøve, skal omfatte alle de i artikel 7, stk. 2 nævnte slagteoperationer.

De emner, der skal eksamineres i ved den afsluttende prøve for at opnå kompetencebevis, fremgår af forordningens bilag IV. Emnerne er blandt andet dyrs smerteopfattelse, bedøvelse af dyr, ophængning og ophejsning af levende dyr og afblødning af levende dyr.

Som ovenfor nævnt vil kompetencebeviser i en overgangsperiode kunne udstedes efter en forenklet procedure. Overgangsperioden vil være gældende indtil 8.december 2015 og kompetencebeviser vil i henhold til denne ordning kunne udstedes til personer, som kan dokumentere mindst tre års relevant faglig erfaring, jf. bekendtgørelsen.

Det er virksomhedslederens ansvar at sikre, at de af forordningens artikel 7, stk. 2 omfattede slagteoperationer, jf. ovenfor, kun udføres af personer med et kompetencebevis til sådanne operationer.

Den ansatte skal på forlangende forevise kompetencebeviset for kontrolmyndigheden, jf. bekendtgørelsen.

Fødevarestyrelsen kan, som kompetent myndighed, suspendere eller inddrage kompetencebeviser. Dette kan ske, hvis en person ikke længere viser tilstrækkeligt kompetence, viden eller opmærksomhed med hensyn til de aktiviteter, som kompetencebeviset er udstedt til. Dette fremgår af forordningens artikel 22, stk. 1, litra c). Suspension eller inddragelse af et kompetencebevis er en forvaltningsretlig afgørelse, der efter forudgående partshøring skal meddeles den berørte skriftligt med klagevejledning jf. tillige nedenfor under afsnit 8. Manglende overholdelse af forordningen.

7. Dyrevelfærdsansvarlig

Som det fremgår af forordningen, har slagteriets ledelse (virksomhedslederne) ansvaret for, at der udpeges en dyrevelfærdsansvarlig på slagteriet, der kan bistå slagteriets ledelse med at overholde bestemmelserne i forordningen. Den dyrevelfærdsansvarlige kan være fra slagteriets eget personale eller kan hentes udefra, og denne refererer direkte til virksomhedens ledelse. Vedkommende vil således rapportere direkte til virksomhedslederen om forhold vedrørende dyrenes velfærd. Den dyrevelfærdsansvarlige kan også være indehaveren selv. En chauffør, der transporterer dyr til slagteriet, kan hverken udpeges som dyrevelfærdsansvarlig eller fungere som en person, der refererer til den dyrevelfærdsansvarlige.

Den dyrevelfærdsansvarliges ansvarsområder fastsættes i virksomhedens standardprocedurer jfr. forordningens artikel 6. Kødkontrollen kontrollerer, at dette fremgår klart og tydeligt af standardprocedurerne, således, at der ikke er usikkerhed om ansvarsområdet.

Kødkontrollen skal ligeledes kontrollere, at vedkommende er i besiddelse af et kompetencebevis, jfr. forordningens artikel 21 og bekendtgørelse om uddannelse af personer, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter på slagteri⁴³, og som er udstedt for alle de processer, der finder sted på det/de slagterier, som vedkommende er ansvarlig for.

Den dyrevelfærdsansvarlige er således virksomhedens tovholder på dyreværnsområdet, og vil være den person, som Kødkontrollen kan henvende sig til vedrørende dyrevelfærdsmæssige forhold. Kødkontrollen bør derfor have kendskab til den dyrevelfærdsansvarlige på virksomheden og skal orienteres af virksomheden, hvis en ny person overtager hvervet.

Den dyrevelfærdsansvarlige kan kræve, at slagteriets personale træffer de nødvendige forholdsregler for at sikre overholdelsen af bestemmelserne i forordningen.

Såfremt Kødkontrollen konstaterer, at slagteriet ikke gør tilstrækkeligt for at forbedre dyrevelfærden på slagteriet, kan Kødkontrollen forlange at se den dyrevelfærdsansvarliges optegnelser over de skridt, der er blevet taget til at forbedre dyrevelfærden på slagteriet. Den dyrevelfærdsansvarlige har pligt til at opbevare disse i mindst ét år og vise dem til Kødkontrollen på forlangende.

Den dyrevelfærdsansvarlige skal fremgå ved navns nævnelse i virksomhedens egenkontrolprogram.

Den dyrevelfærdsansvarlige eller en person, der rapporterer direkte til denne, skal systematisk vurdere velfærdssituationen på ankomsttidspunktet for hver forsendelse af dyr, med mindre opgaven varetages af kødkontrollen. Denne ansvarsfordeling skal fremgå af slagteriets egenkontrolprogram.

⁴³ Bekendtgørelse nr. 902 af 4. september 2012 om uddannelse af personer, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter på slagteri (med senere ændringer)

Slagteriet er ansvarlig for, at der følges op overfor producenten af fastholdelses- og bedøvelsesudstyr, såfremt manualen (anvisningen) til det indkøbte fastholdelses- og bedøvelsesudstyr ikke indeholder de oplysninger, som kræves i henhold til artikel 8 i aflivningsforordningen. Såfremt slagteriet ikke kan få løst problemet, kontaktes kødkontrollen herom med henblik på den videre proces.

Små slagtehuse

Kravet om en dyrevelfærdsansvarlig finder ikke anvendelse på de små slagterier, det vil sige slagterier, hvor der slægtes under 1.000 husdyrenheder eller 150.000 fugle eller kaniner om året.

Omregningssatserne⁴⁴ for husdyrenhederne er listet i forordningens artikel 17, stk. 6, litra a) til f):

- a) voksent kvæg⁴⁵ som omhandlet i Rådets forordning (EF) nr. 1234/2007 af 22. oktober 2007 om en fælles markedsordning for landbrugsprodukter og om særlige bestemmelser for visse landbrugsprodukter (fusionsmarkedsordningen) og dyr af hestefamilien: 1 husdyrenhed
- b) andet kvæg: 0,50 husdyrenhed
- c) svin med en levende vægt på over 100 kg: 0,20 husdyrenhed
- d) andre svin: 0,15 husdyrenhed
- e) får og geder: 0,10 husdyrenhed
- f) lam, gedekid og smågrise med en levende vægt på under 15 kg: 0,05 husdyrenhed.

8. Manglende overholdelse af forordningen og/eller bekendtgørelse om slagting og aflivning af dyr

Ved manglende overholdelse af bestemmelser i aflivningsforordningen og/eller i bekendtgørelse om slagting og aflivning af dyr⁴⁶, skal kontrolvejledningens principper for sanktionering følges.

Af § 5 i bekendtgørelsen fremgår det, at det er Fødevarestyrelsen (Kødkontrolenheden), der fører tilsyn med overholdelse af bestemmelserne i aflivningsforordningen og bekendtgørelsen.

Overtrædelse af bestemmelser i forordningen og/eller bestemmelser i bekendtgørelsen er strafbelagt i henhold til § 13 i bekendtgørelsen.

I forhold til Kødkontrollens muligheder for at sanktionere i forbindelse med kontrol på et slagteri er der, som hidtil, alene hjemmel til at meddele indskærper eller at indgive politianmeldelse i forbindelse med konstaterede overtrædelse på slagteriet, jf. dog nedenfor.

Dyreværnslovens påbudshjemmel i § 24 b kan ikke anvendes af Kødkontrollen på slagterier, men er alene en mulighed i forbindelse med kontrol i besætninger.

⁴⁵ Af bilag III, del IV i ovennævnte forordning 1234/2007 fremgår det, at voksent kvæg defineres som kvæg med levende vægt på over 300 kg

⁴⁶ Bekendtgørelse nr. 135 af 14. februar 2014 om slagting og aflivning af dyr

Dog er der i aflivningsforordningens artikel 22, stk. 1, en direkte påbudshjemmel. Ifølge denne bestemmelse har Kødkontrollen, med henblik på anvendelse af artikel 54 i forordning (EF) nr. 882/2004, mulighed for at påbyde følgende:

- at virksomhedsledere ændrer deres standardprocedurer og især sætter produktionshastigheden ned eller helt standser produktionen, jf. artikel 22, stk. 1, litra a),
- at virksomhedsledere øger hyppigheden af den kontrol med bedøvelse, der er omhandlet i forordningens artikel 5, og ændrer de overvågningsprocedurer, der er nævnt i forordningens artikel 16, jf. artikel 22, stk. 1, litra b),
- ændring af de anvisninger for anvendelse af fastholdelses- og bedøvelsesudstyr, der er omhandlet i forordningens artikel 8, forudsat, at dette sker under hensyntagen til de videnskabelige udtalelser, der er afgivet i henhold til forordningens artikel 20, stk. 1, litra b), jf. artikel 22, stk. 1, litra e).

Undladelse af at efterkomme et påbud meddelt efter artikel 22, stk. 1 i forordningen er ligeledes strafpålagt, jf. artikel 13 i bekendtgørelsen.

I forhold til kompetencebeviser skal den ansatte, som ovenfor nævnt under afsnit 5, på forlangende kunne forevise sit kompetencebevis for kontrolmyndigheden.

8.1. Suspension eller inddragelse af kompetencebevis

Fødevarestyrelsen (Kødkontrollen) kan, som kompetent myndighed og som nævnt ovenfor under afsnit 5, suspendere eller inddrage kompetencebeviser. Dette kan ske, hvis en person ikke længere viser tilstrækkeligt kompetence, viden eller opmærksomhed med hensyn til udførelsen af de aktiviteter, som kompetencebeviset er udstedt til. Dette fremgår af forordningens artikel 22, stk. 1, litra c).

Denne kontrolsituation på slagteriet er ikke ny. Tilsvarende situationer har skullet håndteres tidligere. Det nye er, at kontrolmyndigheden står overfor medarbejdere, der for at kunne udføre deres arbejde nu skal have et kompetencebevis, der af kontrolmyndigheden kan suspenderes eller inddrages.

Det kendskab og de færdigheder, indehaveren af et kompetencebevis skal være i besiddelse af, fremgår af emnerne nævnt i bilag IV i aflivningsforordningen sammenholdt med den eller de dyrearter for hvilke kompetencebeviset er udstedt. Kompetencebeviser udstedt efter forenklet procedure skal ikke nødvendigvis omfatte slagtning efter religiøse ritualer.

Det er vigtigt at huske, at både suspension og inddragelse af et kompetencebevis kan have vidtrækkende konsekvenser for en medarbejder, da denne ved suspension eller inddragelse ikke længere vil kunne udføre sit arbejde, og medmindre arbejdsgiveren kan sætte medarbejderen til andet arbejde, kan medarbejderen risikere at miste sit arbejde.

Suspension

Suspension vil skulle ske for et bestemt tidsrum, hvorefter kompetencebeviset enten udleveres til pågældende igen eller inddrages.

Tidsrummet for suspensionen må ikke være længere end højst nødvendigt for at kunne undersøge forholdene, idet der er et hensyn at tage til såvel medarbejder som arbejdsgiver.

Suspension sker med henblik på at kunne undersøge forholdene nærmere og stillingtagen til om kompetencebeviset skal inddrages eller udleveres igen efter suspensionsperioden. Ved inddragelse kan medarbejderen kun generhverve et kompetencebevis ved kursusdeltagelse med bestået afsluttende prøve, jf. nedenfor under "Inddragelse".

Inddragelse

Inddragelse betyder, at vedkommende kun kan generhverve sit kompetencebevis ved at følge et kompetencegivende kursus med afsluttende bestået prøve. Vedkommende skal som led i kursusdeltagelsen igen afgive erklæring i henhold til § 16 i bekendtgørelse om uddannelse af personer, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter på slagteri⁴⁷. Kravet indebærer, at pågældende for at kunne generhverve et kompetencebevis skal kunne erklære, at denne ikke har begået en grov overtrædelse af fællesskabsretten og/eller national lovgivning om dyrebeskyttelse i de tre forudgående år, jf. tillige artikel 21, stk. 6 i forordningen.

Forvaltningsretlig afgørelse

Suspension eller inddragelse af et kompetencebevis er en forvaltningsretlig afgørelse, der efter forudgående partshøring skal meddeles den berørte skriftligt med klagevejledning. Stillingtagen til om der bør sker suspension eller inddragelse bør ske absolut hurtigst muligt.

Såfremt Kødkontrollen vælger at træffe afgørelse "på stedet" skal den pågældende medarbejder partshøres mundtligt forinden, og der skal gives mundtlig klagevejledning. Efterfølgende skal medarbejderen have tilsendt/udleveret en skriftlig afgørelse med klagevejledning (autotekst).

Hvis Kødkontrollen er i tvivl om hvilken afgørelse der bør træffes, bør man hurtigst muligt drøfte dette med en kollega/afdelingsdyrlæge eller kødkontrolsekretariatet og derpå partshøre medarbejderen, såfremt dette ikke allerede er sket. Derpå træffes en skriftlig afgørelse med klagevejledning (autotekst). Afgørelsen sendes/udleveres til medarbejderen.

⁴⁷ Bekendtgørelse nr. 902 af 4. september 2012 om uddannelse af personer der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter

Hvis kontrolmyndigheden suspenderer eller inddrager et kompetencebevis, skal kontrolmyndigheden underrette udstederen af kompetencebeviset herom, jf. forordningens artikel 22, stk. 2, samt underrette Fødevarestyrelsen, Sekretariatet for Kødkontrollen, Sønderskovvej 5, 8520 Lystrup, med fremsendelse af kopi af kompetencebeviset.

Indskærpelse eller vejledning

Hvis Kødkontrollen i stedet vælger at meddele en indskærpelse, er dette ikke en forvaltningsretlig afgørelse, men følger sagsgangen for indskærpelser. Medarbejderen vil her skulle have udleveret en kontrolrapport, hvor denne er kontrolobjekt.

Vejledning af medarbejderen vil ligeledes skulle dokumenteres på en kontrolrapport til vedkommende (men med resultatet 1).

Princippet om eskalerende myndighedsudøvelse vil også gælde i disse situationer.

Virksomheden bør endvidere, dog efter en konkret vurdering, sanktioneres med en indskærpelse i de tilfælde, hvor medarbejderen bliver sanktioneret med en indskærpelse eller politianmeldelse og/eller får inddraget eller suspenderet sit kompetencebevis, idet virksomheden har det overordnede ansvar for medarbejderen. Sanktioner for medarbejdere registreres på hovedbranchen under slagterier med titlen: ”Slagterimedarbejder med kompetencebevis”, og branchen er tilgængelig i både KOR og DIKO. Sanktioner skal være hæftet op på personen, da denne kan skifte arbejdsplads, og det således sikres, at der forsat kan findes frem til eventuelle tidligere overtrædelser/påtaler.

9. Yderligere materiale/litteratur vedrørende aflivning

- [EFSA rapport vedr. bedøvelse og aflivning af dyr, 2004.](#)
- [EFSA udtalelse vedr. bedøvelse og aflivning af dyr, 2004](#)
- [EFSA udtalelse om slagtning og aflivning af andre landbrugsdyr m.v. \(f.eks. hjorte, ged, kanin, strudse, ænder, gæs\), 2006](#)
- [EFSA udtalelse vedr. elektriske parametre for bedøvelse af slagtekyllinger, 2012](#)
- [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering på kvæg slagterier, 2013](#)
- [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering på svineslagterier, 2013](#)
- [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering af bedøvelsens effekt for fjerkræ, 2013](#)
- [EFSA udtalelse om indikatorer til monitorering af bedøvelsens effekt for får og geder, 2013](#)
- [EFSA publikation; En-541; teknisk rapport om værktøj til udregning af stikprøvestørrelse ved overvågning af bedøvelse ved slagtning, 2013](#)
- [EFSA udtalelse om elektriske krav til fjerkræ bedøvelse i vandbad, 2014](#)
- [EFSA udtalelse om brug af lav atmosfæretryk system \(LAPS\) til bedøvelse af fjerkræ, 2014](#)
- [EFSA udtalelse om CO2 bedøvelse af kaniner, 2015](#)
- [EFSA udtalelse om elektrisk bedøvelse af små drøvtyggere, 2015](#)

Tillæg 1 til vejledningen: Overgangsbestemmelser

Ved opførelse af nye slagterier, ombygning af eksisterende slagterier eller erhvervelse af nyt udstyr indtil 8. december 2019, der ikke er taget i brug før 1. januar 2013, skal virksomhedslederne sikre, at slagteriernes indretning og konstruktion og det deri anvendte udstyr overholder bestemmelserne i forordningens bilag II.

Ifølge artikel 28, jf. artikel 29 i aflivningsforordningen⁴⁸ er nedenstående bestemmelser gældende for eksisterende indretning, konstruktion og udstyr på slagterier indtil 8. december 2019. Uddrag af Rådets Direktiv 93/119/EF af 22. december 1993 om beskyttelse af dyr på slagte- og aflivningstidspunktet.

DIREKTIVETS BILAG A: KRAV TIL FLYTNING OG OPSTALDNING AF DYR PÅ SLAGTERIERNE

I. Almindelige krav

Pkt.1. Slagterier, der tages i brug efter den 30. juni 1994, skal have egnet udstyr og faciliteter til rådighed til aflæsning af dyr fra transportmidler, og alle eksisterende slagterier skal have sådanne faciliteter til rådighed inden den 1. januar 1996.

II. Krav gældende for dyr, der ikke leveres i containere

Pkt. 1: På slagterier med aflæsningsudstyr skal gangbanerne være forsynet med skridsikker belægning og om nødvendigt med sidebeskyttelse. Gangbroer og ramper skal være udstyret med sidevægge, gelændere eller anden beskyttelse for at hindre dyrene i at falde. Ind- og udgangsramper skal have den mindst mulige hældning.

Pkt. 3, 2. pkt.: Drivgangene skal være udformet således, at risikoen for, at dyrene kommer til skade, mindskes mest muligt, og indrettet således, at deres socialadfærd udnyttes.

Pkt. 6. Uden at dette berører undtagelserne i medfør af bestemmelserne i artikel 4 og 13 i direktiv 64/433/EØF, skal slagterierne være udstyret med et tilstrækkeligt antal folde, hvor dyrene kan anbringes på passende måde, og disse skal være beskyttet mod ugunstige vejrforhold.

⁴⁸ Rådets Forordning (EF) Nr. 1099/2009 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet

Pkt. 7. Opstaldningsarealerne skal ud over at opfylde eksisterende EF-krav, have

- skridsikre gulve, som ikke skader de dyr, som kommer i berøring med dem
- tilstrækkelig ventilation under hensyntagen til de højeste og laveste temperaturer og fugtighedsgrader, der kan forventes. Ved anvendelse af mekanisk ventilation, skal der forefindes nødanlæg til brug ved driftsforstyrrelser
- kunstig belysning, der er tilstrækkelig stærk til, at alle dyrene til enhver tid kan inspiceres; der skal om nødvendigt forefindes et tilstrækkeligt nødbelysningsanlæg
- udstyr til om nødvendigt at tøjre dyrene
- tilstrækkelige mængder strøelse af passende art til, at alle dyrene om nødvendigt kan overnatte i de pågældende lokaler.

Pkt. 8. Hvis slagterierne ud over ovennævnte opstaldningsarealer også anbringer dyrene i folde uden naturligt læ eller skygge, skal der være opstillet en passende form for beskyttelse mod ugunstige vejrforhold. Græsarealerne skal holdes i en sådan stand, at dyrene ikke udsættes for fysiske, kemiske eller andre sundhedsmæssige farer.

Pkt. 9, 1. pkt. Dyr, som ikke straks ved ankomsten føres til slagtestedet, skal hele tiden have adgang til drikkevand ved hjælp af egnet apparatur.

DIREKTIVETS BILAG C: BEDØVELSE OG AFLIVNING AF DYR BORTSET FRA PELSDYR

I. Tilladte metoder

Pkt. 3. Bedøvelse med elektrisk strøm

A. Elektroder

2) Hvis dyrene bedøves eller aflives enkeltvis, skal apparaturet:

- a) være forsynet med en anordning, som måler impedansen og sætter apparaturet ud af funktion, hvis der ikke kan opnås den krævede minimumsstrømstyrke
- b) give et lyd- eller lyssignal i det tidsrum, strømmen går igennem dyret
- c) være tilsluttet en anordning, som angiver spændingen og strømstyrken, og som er anbragt således, at den let kan aflæses.

B. Vandbade

- 1) Ved anvendelse af vandbade til bedøvelse af fjerkræ skal vandstanden kunne reguleres, således at der sikres en god kontakt med fuglens hoved.
- 2) Når fjerkræ bedøves i grupper i et vandbad, skal der holdes en spænding, der er tilstrækkelig til at frembringe en strømstyrke, som er kraftig nok til, at hver fugl konstant er bedøvet.
- 4) Vandbadene til fjerkræ skal være tilstrækkeligt store og dybe til den type fjerkræ, der skal slagtes, og må ikke løbe over ved tilførslen. Den elektrode, der er nedsænket i vandet, skal strække sig i hele vandbadets længde.

Pkt. 4. Bedøvelse med kuldioxid

- 2) Det kammer, hvor svinene kommer i kontakt med gassen, og det udstyr, som anvendes til at transportere svinene gennem det, skal være udformet, konstrueret og vedligeholdt således, at svinene ikke kommer til skade, brystkassen ikke sammentrykkes, og at de kan stå oprejst, indtil de mister bevidstheden. Der skal være tilstrækkelig belysning på fremførelsesmekanismen og i kammeret, således at svinene kan se andre svin eller deres omgivelser.
- 3) Kammeret skal være udstyret med anordninger, som måler CO₂-koncentrationen på det sted, hvor koncentrationen er størst, og som giver et klart lys- eller lydsignal, hvis CO₂-koncentrationen bliver lavere end det krævede niveau.

Tillæg 2 Oversigt over indikatorer til brug ved vurdering af bedøvelsens effekt

På de følgende sider findes;

- Figur 1: Oversigt over vurdering af indikatorer til brug i forbindelse med overvågning af bedøvelsens effekt ved slagtning af kreaturer med forudgående bedøvelse med boltpistol, side 57
- Figur 2: Oversigt over vurdering af indikatorer til brug i forbindelse med overvågning af bedøvelsens effekt ved slagtning af svin med forudgående bedøvelse med CO₂, side 58
- Figur 3: Oversigt over vurdering af indikatorer til brug i forbindelse med overvågning af bedøvelsens effekt ved slagtning af svin og får med forudgående el-bedøvelse ved brug af elektroder til hovedet (head-only), side 59
- Figur 4: Oversigt over vurdering af indikatorer til brug i forbindelse med overvågning af bedøvelsens effekt ved slagtning af fjerkræ med forudgående el-bedøvelse, side 60

Kilde: Figur 1-4 i tillæg 2 er en oversættelse af oversigterne over indikatorer til vurdering af bedøvelsens effekt (toolboxes of indicators) i "EFSA's scientific opinions (2013) on monitoring procedures at slaughterhouses..." for hhv. kvæg, svin, fjerkræ, får og geder. EFSA rapporterne kan findes på følgende link:

<http://www.efsa.europa.eu/en/search.htm?search=toolbox+for+indicators&text=toolbox+for+indicators>.

Forklaring til figurene i tillæg 2:

Grå skrift: Fravær af indikatoren kan ikke tages som garanti for bevidstløshed. Nogle bevidste dyr kan have fravær af indikatoren

Anbefalede indikatorer for den pågældende bedøvelsesmetode er anført over den stiplede linje i figurene, og yderligere indikatorer er anført under den stiplede linje.

Slagtning af kreaturer med forudgående bedøvelse med boltpistol

Trin 1 (fra afslutning af bedøvelsesprocessen til opkædning):

Kontrol med bedøvelsens effekt

Tegn på at dyret er bevidstløst

Øjeblikkelig kollaps
Apnoe
Øjeblikkelig tonisk krampefase
Ingen corneal og/eller palpebral refleks

Ingen muskeltonus /afslapningsfase (tungefremfald)
Øjeæblets position er fikseret
Ingen vokalisering

Kropsholdning
Vejrtrækning
Tonisk krampefase
Corneal og palpebral refleks

Muskeltonus
Øjenbevægelse
Vokalisering

Tegn på at dyret ikke er bevidstløst

Ingen kollaps/forsøg på at rejse sig
Rytmsk vejtrækning
Ingen tonisk krampefase
Corneal og/eller palpebral refleks kan fremprovokeres

Hoved-opretningsrefleks
Nystagmus og øjeæblet roterer opad
Vokalisering under bedøvelsen

Risiko for at dyret ikke er bedøvet – iværksæt korigerende handlinger

Trin 2 (ved stikning eller halsoverskæring):

Kontrol med bedøvelsens effekt

Tegn på at dyret er bevidstløst

Ingen kropsbevægelser
Ingen muskeltonus/afslapningsfase (tunge fremfald)

Apnoe

Øjeæblets position er fikseret
Ingen corneal og/eller palpebral refleks
Ingen spontan øjenblinken

Kropsbevægelser
Muskeltonus

Vejrtrækning

Øjenbevægelse
Corneal og palpebral refleks
Spontan øjenblinken

Tegn på at dyret ikke er bevidstløst

Kroppen reagerer ved stikning
Hoved-opretning refleks

Rytmsk vejtrækning

Nystagmus og øjeæblet roterer opad
Corneal og/eller palpebral refleks kan fremprovokeres
Forekomst af spontan øjenblinken

Risiko for at dyret ikke er bedøvet – iværksæt korigerende handlinger

Trin 3 (under afblødning):

Kontrol med bedøvelsens effekt

Tegn på at dyret er bevidstløst

Afslapningsfase
Apnoe
Ingen spontan øjenblinken

Muskeltonus
Vejrtrækning
Spontan øjenblinken

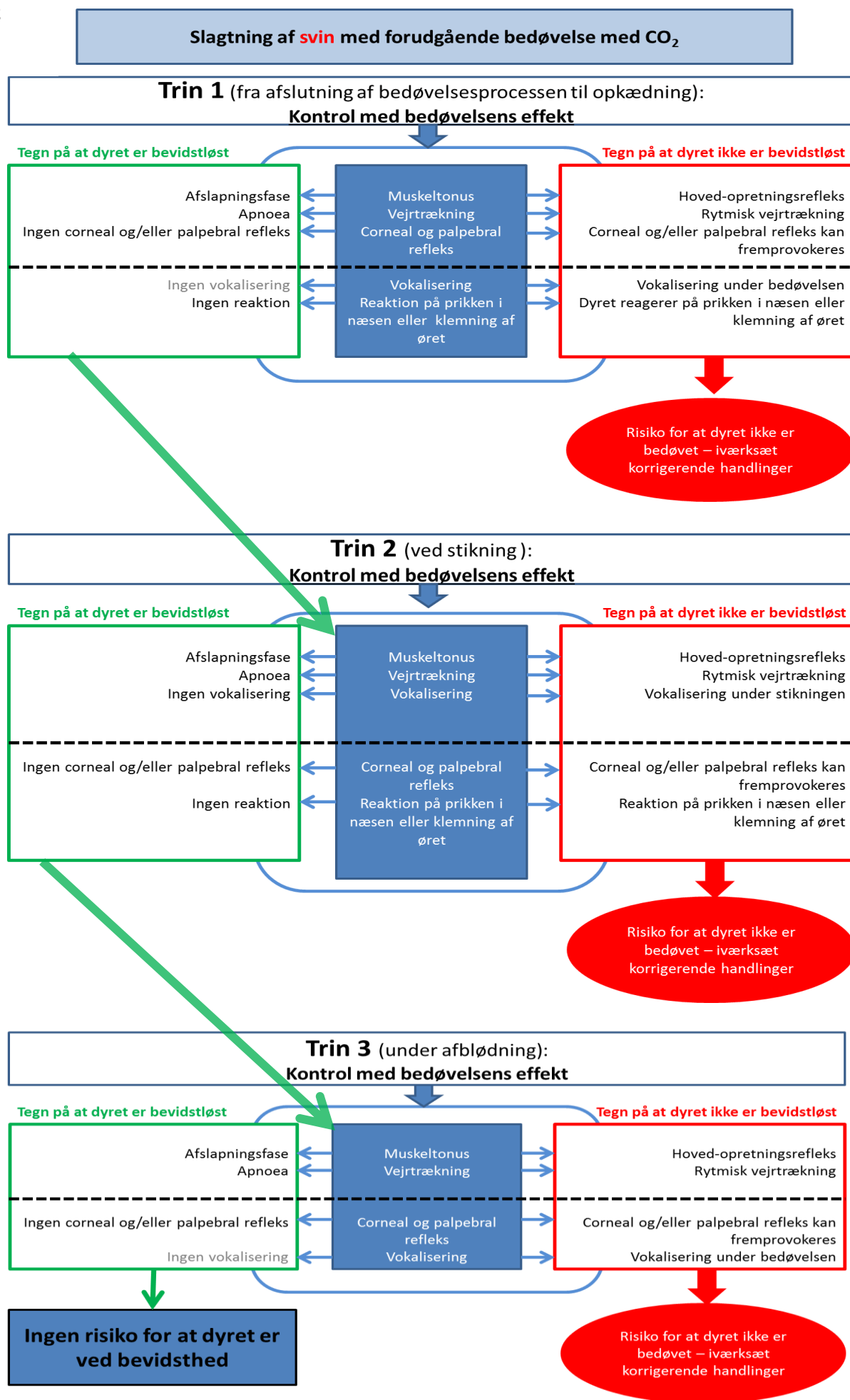
Tegn på at dyret ikke er bevidstløst

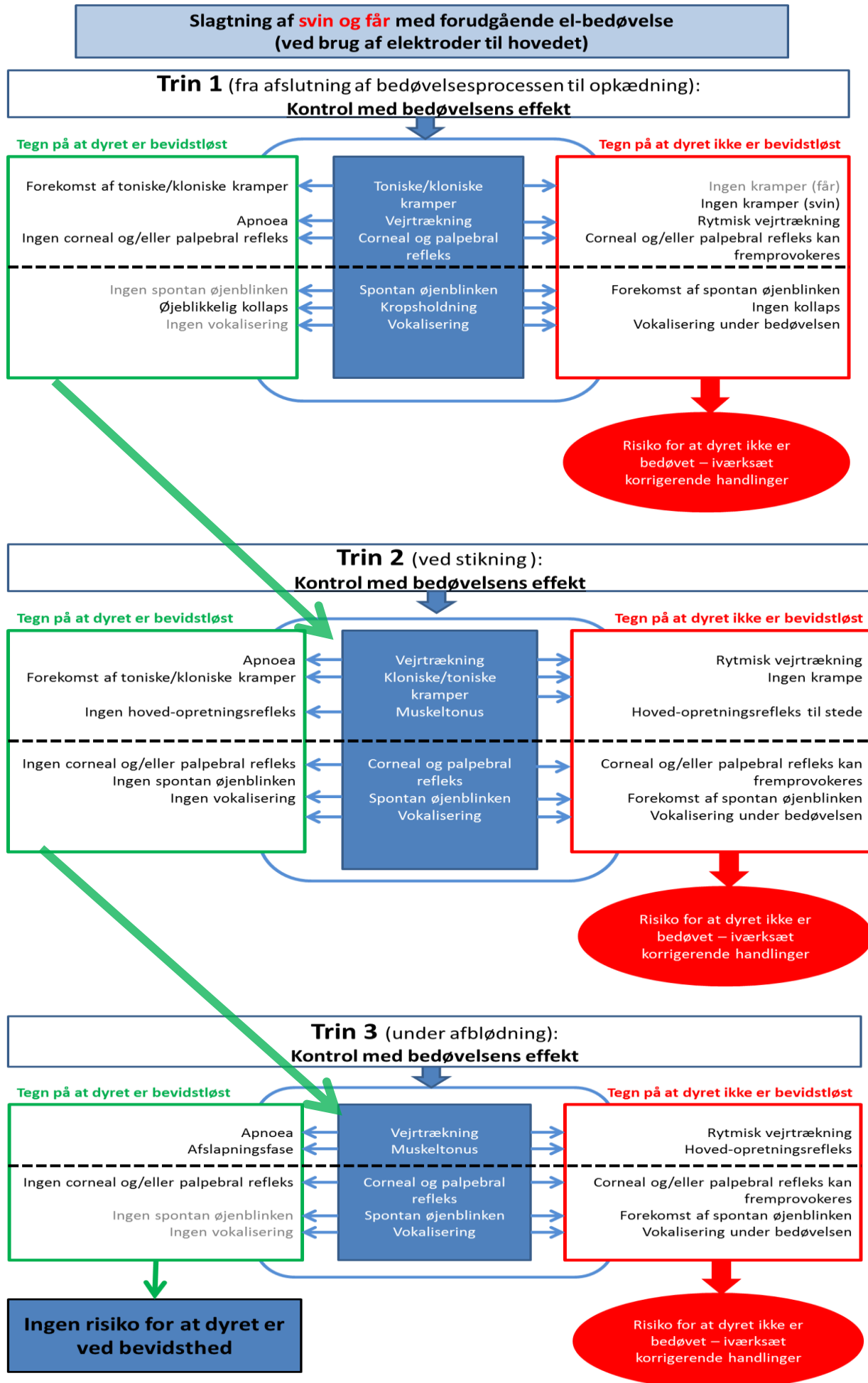
Bøjede forben
Rytmsk vejtrækning
Forekomst af spontan øjenblinken

Ingen risiko for at dyret er ved bevidsthed

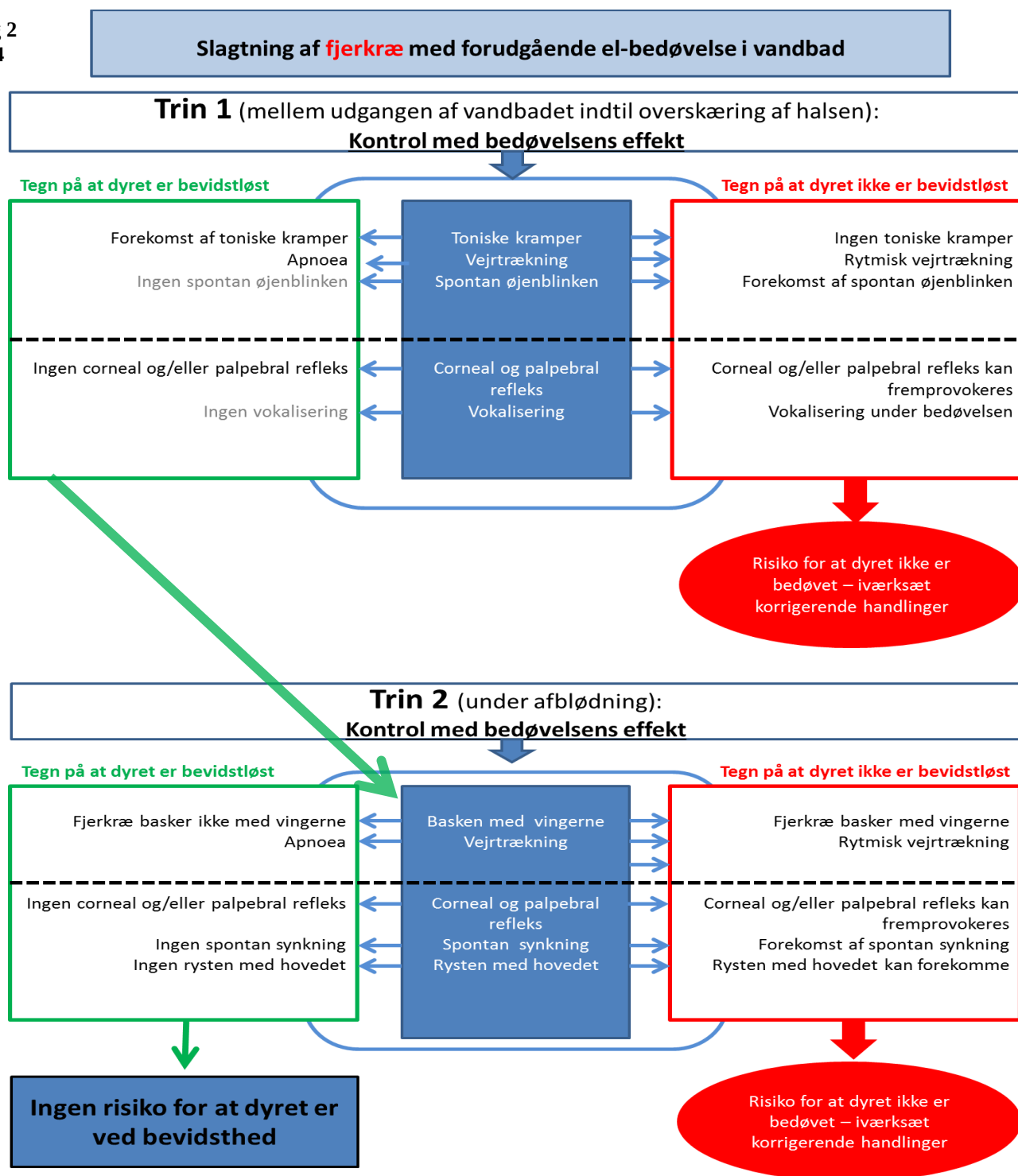
Risiko for at dyret ikke er bedøvet – iværksæt korigerende handlinger

Tillæg 2
figur 2

Tillæg 2
figur 4

Kilde: Figur 1-4 i tillæg 2 er en oversættelse af oversigterne over indikatorer til vurdering af bedøvelsens effekt (toolboxes of indicators) i "EFSA's scientific opinions (2013) on monitoring procedures at slaughterhouses..." for hhv. kvæg, svin, fjerkræ, får og geder. EFSA rapporterne kan findes på følgende link:
<http://www.efsa.europa.eu/en/search.htm?search=toolbox+for+indicators&text=toolbox+for+indicators>.

Forklaring til figurene i tillæg 2:

Grå skrift: Fravær af indikatoren kan ikke tages som garanti for bevidstløshed. Nogle bevidste dyr kan have fravær af indikatoren. Anbefalede indikatorer for den pågældende bedøvelsesmetode er anført over den stiplede linje i figurene, og yderligere indikatorer er anført under den stiplede linje.